

Ч. 145. ВИДАНЄ РУСКОГО ТОВАРИСТВА ПЕДАГОГІЧНОГО.

Др. ІВАН ДЕМ'ЯНЧУК.

ПЕРЕКАЗИ СТАРИННОГО СЬВІТА.

I.

Нін і Семіраміда - - -
Піраміда Хеопса - - -
Дедадь і Ікар - - - - -
Мавзольос і Артемізія.

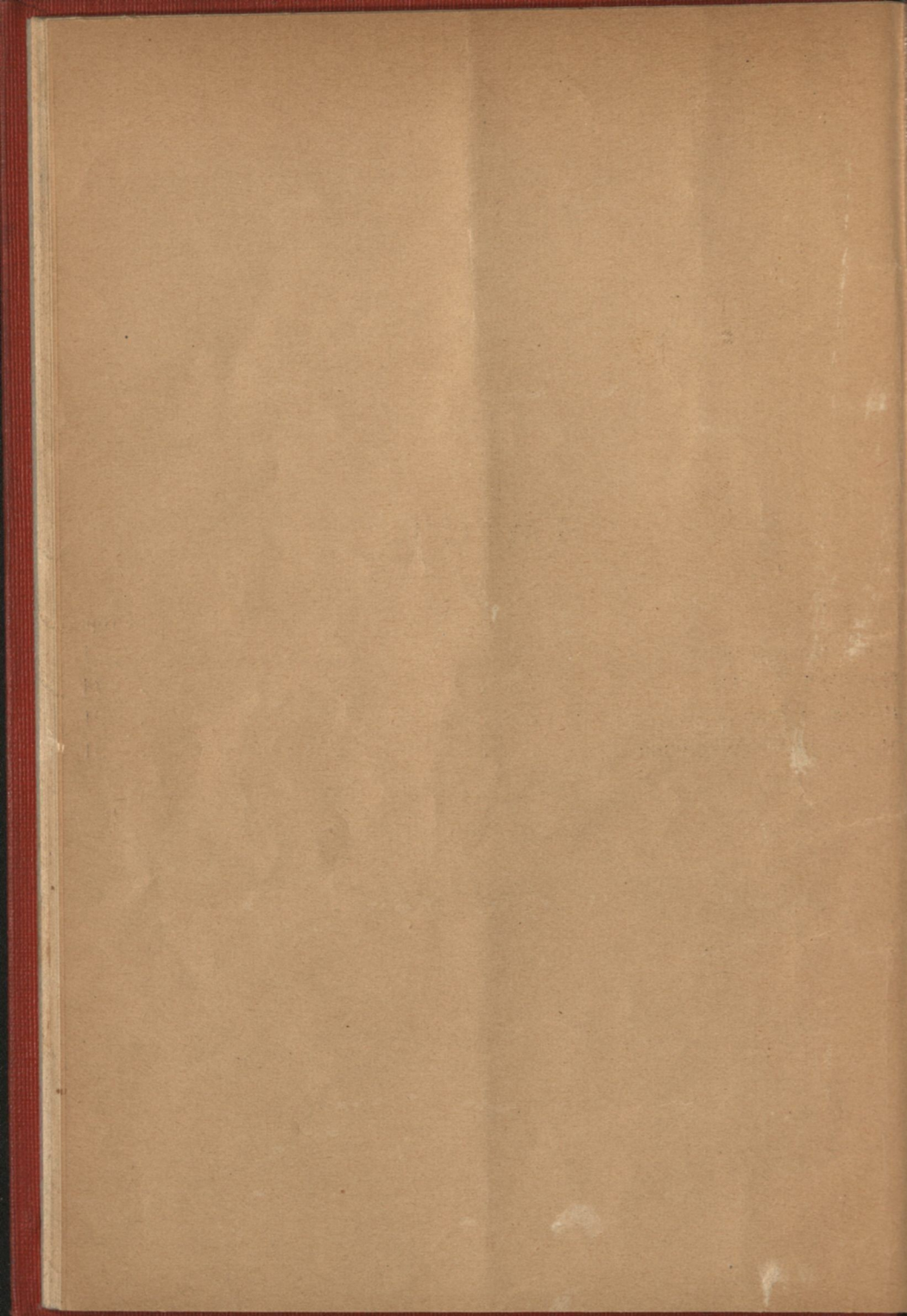
У ЛЬВОВІ, 1908.

З друкарні Наукового Товариства ім. Шевченка
під зарядом К. Беднарського.

З М І С Т.

	Стор.
Нін і Семіраміда	1
Піраміда Хеопса	14
Дедадь і Ікар	21
Мавзольос і Артемізія	31

Нін і Семіраміда.

I.

Далеко на сході над берегами Евфрату і Тигру лежало в старині могуте королівство ассирийске. Могучість его і слава зросла найбільше за короля Нїна. Всі народи між Середземним морем а Індом слухали его волі; корились перед ним Сирийці, Меди, Перси, Халдейці, Парти і як ще їх там називали. Лиш одні дикі Бактрийці не піддавались, хоть і як намагався Нін і їх підчинити своїй власті. Але і без них мав король немало працю. Нелегко приходило ему управляти такою безлічю ріжнородних народів. Тому поділив цілу свою державу на менші часті, провінції і над кожною такою частию поставив намісника, щоби в его імені удержував лад і спокій в краю і старався зібрати і вправити як найліпших жовнірів. На Бактрийців ладив їх король.

Таким намісником в Сирії був Оан, хоть злобні люди казали, що не він править краєм, а жінка его, Семіраміда. І правду казали. Семіраміда не була з тих жінок, що то лиш хазяйством займаються. Власті, панованя їй хотілося і хто зна, чи булаб стала жінкою. Оана, як би не був намісником Сирії. Вже в діточім віці гордо позирала на свої товаришки і все вважала себе чимсь ліпшим, а в Аскалоні, її родиннім місті, говорили навіть люди, що Семіраміда не прийшла на світ, як інші діти, але що принесли її на землю просто з неба голуби; а що голуби були слугами Деркету, богині-опікунки Аскалону, то й богиню вважали її матірю. Як оно там по правді було, ніхто не вмів сказати, але вже се, що старий пастух овець Сімас, у котрого Семіраміда ховала ся, щось про голуби часом згадував, заставляло людей дечого здогадувати ся.

А старий Сімас добре видів, як голуби богині знесли дитину на землю, як кормили її і гріли своїми крильцями, як приносили в дзюбах молока і поїли її. Старий зараз догадав ся, чия се дитина. „Але нащо людям розповідати? — думав — схоче богиня виявити походжене дитини, то найде вже якийсь на се спосіб.“ Взяв отже дитину до себе і виховував як знайду, а на памятку її походження назвав її Семірамідю, що й значить по нашому: голуб.

І росла маленька Семіраміда у свого опікуна і швидко вже стала вивисшатись над іншими дівчатами-ровесницями. „Я не така, як ви — казала — з хмар я сюди прийшла і до хмар назад верну, але перше тут на землі престол мене чекає.“ А товаришки не розуміли її і насміхались лиш над нею. Аж коли Семіраміда виросла і своєю красою причарувала намісника і він взяв її за жінку, тоді розяснилось їм в головах. „Ось і престол, про який нам говорила“ — шептали між собою. А Семіраміда лиш сьміялась. „Не престол се — казала — се лиш перший ступінь до него.“

Довгий вже час була Семіраміда жінкою Оана, коли захотілось їй побачити могучого короля, Ніна. Але Оан і чути не хотів про подорож до Вавилону. „Як мені їхати — казав — коли тут власть мене держить. Без наказу короля ніяк мені покидати Аскалон.“

І Семіраміда мусила ждати на ту щасливу хвилю, коли сам король накаже Оанови їхати до себе. Невдовзі надія її сповнилася.

Ось Нін рішив ся ще раз ударити на Бактрийців. Розіслав отже послів по всіх частих своєї держави з наказом, щоби кожний намісник зібрав що найліпших і найхоробріших воїнів і спішив мерщій до Вавилону. Тут получить ся з великим війском і під проводом самого короля піде на ворога.

З великою радістю приняла Семіраміда ту вість. „Аж тепер — думала — буду в Вавилоні і побачу могучого короля над королями.“ Але Оан знов противив ся. „Нас, мужів, дотичить наказ — казав — король хоче видіти воїнів, а не безоружні жінки. Ти хиба й не гадаєш на правду зі мною їхати! Дому тобі пильнувати і щоденних робіт, а не їхати Бог зна' куди.“

Але не так легко було вибити Семіраміді з голови те, над чим неодну нічку передумала і переснила. Просила, благала, плакала навіть, щоб її Оан взяв зі собою, та дарма. Оан, хоть завсїгди сповняв всі забаганки своєї жени, тепер не дав упросити ся. „Жінки в воєнних виправах і непотрібні — казав — і ще до того клопоту з ними чимало.“

Не клопоти одначе були єму в голові, а слова Сімаса, якими его наполохав, даючи єму Семірамідю. „Бери її — казав — коли маєш

охоту, але се тобі раджу: Не показуй її ніколи на очі королеви, бо коли зійдуть ся Нін з Семірамідой, гірка буде тобі година, бідний Оане.“ Отся пересторога стала тепер ще більше непокоїти Оана і тому був глухий на всі просьби Семіраміді.

А Семіраміда, видячи, що сльозами нічого не вдіє, пустила ся на підступ. Перед Оаном удавала, що вже покинула свій намір, їхати до Вавилону, але в душі роздумувала над тим, як би свого діпяти. І чим довше роздумувала, тим більша ненависть росла в її душі до того, що не хотів вволити її волю, до Оана. Стала занедбувати ціле хазяйство і лиш сумувала та плакала. Дивували ся вірні служниці і не розуміли, відки бересь смуток у їх всемогучої пані. Аж одна з них, Аря, найлюбійша Семіраміді, зважилась поспитати паню:

„Чому ви такі сумні, пані? Скажіть мені, що вас діймає, а може я вам що поможу.“

„Не біль се, Аре, що заставляє мене плакати, се сльози безсильного гніву. Не твоя сила, мені помочи. Але виджу нераз, що і ти плачеш. Скажиж мені перше, що тебе болить, а я радше тобі поможу.“

„О, пані моя! — закликала урадована Аря. — Я знаю, що ти могуча і що одно твоє слово багато може у намісника. Коли ти схочеш, увільнить він мого дорогого Гідаспа. Тиж всьо у него можеж“.

„Так думаєш? — сказала Семіраміда. — А хто се той дорогий твій Гідасп?“

„То брат мій бідолашний — відповіла Аря. — Ти знаєш, що король задумав війну і що наказав збирати воїнів. І мому братчикови прислали королівску зброю і наказали, щоб готов був, коли скажуть, до дороги, бо інакше жде его смерть. А він, біднятко, лиш шіснайцятий рочок скінчив; слабонький і ніжний як дитина. Деж ему до воєнних трудів? А бідна наша мати плаче та побиває ся, бо знає, що не видіти їй вже сина живого. Просила вже й намісника за ним, та він з глумом відказав: „А хтож має боротись за короля, як не мужі? Такі може як ти старі порохна?“ — І розплакалась сердечна Аря.

Семіраміда небогато слухала спершу наріканя невольниці, але де-далі стала над чимсь думати, походжаючи неспокійно по кімнаті. І коли Аря скінчила, спитала її:

„То кажеж, що твій брат слабий і ніжний?“

„Таж то хлопець ще, мало більший від мене. І коли правда, що наш король задумує війну з Бактрами, то не верне вже мій братчик до нас. Бо Бактри, то страшний нарід. Як не убють его, те мучити будуть, язик ему вирвуть з горла і згине марно нещасний Я Бактрів добре знаю. Коли я ще була мала, дуже мала, мешкали

ми, тямлю, з нашим батеньком близько них, бо я з Партів, сусідів Бактрів. Се страшний, дикий нарід. Тіло у них як з криці; а шкіра тверда, як ріг. Ніхто їх не зможе, хиба хто знати ме спосіб, як їх одоліти, але се тайна. Я лиш случайно про неї дізнала ся, коли ще була у батенька. Відтак батенька убили Ассирийці, а нас забрали і продали в неволю. Я й забула була всьо, але тепер нагадала собі."

От так торкотіла Аря, а Семіраміда мало що й чула з того. Одна думка не сходила їй з голови, хоть ще й сама єї бояла ся.

"Отже молодий твій брат? — спитала ще раз. — Мабуть я тобі поможу." Подивила ся трівожливо довкола себе, а відтак положила палець на устах на знак тайни і сказала: „Ходи зі мною до малої комнати, щоб нас ніхто не чув. Тепер тобі розкажу мою журбу“.

II.

Прийшов день, в котрім мало військо вийти в дорогу до Вавилону. Окружений полководцями стояв Оан на горбку і вдоволений дивив ся, як перед ним переходили що раз нові ряди добре уоружених, хоробрих воїнів. Найбільше подобався єму Гідасп. Правда, шолом закривав єго молодече лице, але зате струнка і гнучка стать так і приковувала до себе зір намісника.

„Ось як ошукати хотіла мене єго мати — думав. — Казала, що він слабовитий дїтвак, а то воїн, аж очи бере до себе. От таких мені більше, а король був би певно вдоволений.“

З найліпшими надїями вів Оан своє військо, аж прийшов до королівської столиці. Тут получив ся єго відділ з прочим війском і вкортці рушили всі на ворога.

Границю перейшов король без перешкоди, аж коли опинили ся під Бактрою, столицею краю, заступила їм дорогу ціла ворожа сила. І правду оповідала Аря Семіраміді. Бактри се був дивний нарід. З природи вже сильніші і витриваліші від інших народів Сходу, мали ще й ту прикмету, що віра їх казала їм не боятися смерти. „Смерть за вітчину — учив їх король Зороастер — нехай не буде тобі страшна, бо велика нагорода жде тебе на тамтїм сьвітї.“ Богом Бактрів був огонь; в таборі палили ся безустанно огні, а вид їх додавав умученим нової сили і відваги. Бо огонь-ясність був знаком, що бог їх не упав в борбі з ворогом своїм, темнотою, що має силу і їм допоможе. Натомісць коли огонь погас, було се зловіщим знаком, що ворожа темнота бере верх над богом — ясністю, а коли ще таке стало ся в ночі, переймав всіх ляк і зневіра. І се як раз було тою тайною, про котру згадувала Аря. Не дивота отже, що

ніякий ворог не міг Бактрів подолати: ніхто не знав, що їм є найстрашніше.

А тимчасом облога міста тягнула ся вже трийцятий день. Жовнірам опадали руки з умучення і зневіра огортала їх серця, бо виділи, що найбільші їх зусилля розбивають ся о хоробрість Бактрів. І короля ймила безсильна лють, що не може покорити одного міста. Трийцятого отже дня присяг в душі, що доти не буде їсти і спати, доки не дістане в свої руки міста; а до всіх полководців післав слуг з наказом, що наколи до слідуячого сходу сонця не добудуть твердині, не дочекають вже вечера.

Ляк пішов по цілім таборі. Полководці, видячи смерть перед собою, як могли додавали жовнірам відваги, то обіцяючи нагороди, то грозячи. Але й самі они не вірили, щоби в однім дні удало ся їм зробити те, чого в трийцяти не змогли. Всі они знали, що, доки не дістануть ся на мур, доти й місто не буде їх. А мур був високий на 30 стіп і стерегли его як день так ніч хоробрі Бактри.

В однім лиш місци був мур попуканий і пощерблений так, що в ночі можна було на него по дїрах видрапати ся. І облягаючі вже нераз сего трібували, але безуспішно: діри були за малі на велик жовнірські ноги, тим то ще доси ніхто не міг добре утримати ся. Оден лиш був в ассирийськім війську жовнір, котрого ніжна нога могла вигідно стати в дїрах — і сей жовнір мав принести королеві перемогу.

*

*

В холоднім гаю спочивали в глибокім сні жовнірі. Дві години позволили їм полководці відпочати, бо перед сходом сонця мали щораз, вже в останнє, ударити на місто. Така була воля короля, а її всі мусіли коритись. Полководці не могли спати; знали, що місто не добудуть, а тогди?... Король додержить слова і наложать головами за незавинену вину.

Не спав і молодий Гідасп, немов чогось дожидаючи. І ось серед глибокої тишини злетів до него з неба голуб, пошептали щось зі собою і Гідасп підняв ся на ноги. Відтак збудив десяткох товаришів і пішли разом до мурови. Дорогу вказував їм голуб, аж прийшли до того місця, де мур був попуканий. Тихенько, мов кіт, виліз Гідасп на мур, спустив відти плетену драбинку і всі товариші були вмиті на мурі.

Ціле місто спало спокійно, уповаючи на свої високі мурі. Навіть сторожі при святих вогнях здрімали ся. Товариші Гідаспа зійшли на долину і мерщій погасили всі вогні. Темнота покрила ціле місто, а ви

соко на мурі стояла чорна стать, грізно відбиваючись в темряві. То стояв Гідасп. Страшний ляк впав на сторожі, коли прокинулися і побачили довкола себе пільму, а на мурі чорне явище. З криком кинулись утікати з міста; за ними побудились мешканці і переконані, що бога їх, ясність, побідив злий дух темряви, кинулись і собі втікати, полишаючи за собою нещасне місто і злого духа на его мурі. Без пам'яті бігли всі на схід сонця, до ясности, аж і сліду по них не стало.

Ассирійці стояли, як вкопані. „Що сталося? — шептали трі-
вожно. — Чи се не підступ який або чари?“ І не сміли входити до міста, хочай ніхто їм не боронив. Ненадійна утеча непобідимого до тепер ворога була для них незрозуміла. Лиш оден Гідасп розумів всьо: з палаючими очима стояв все ще високо на мурі і позирав на пусте місто. І ось зійшло сонце і озарило своїми лучами струнку стать, а відбиваючись в блискучім шоломі і панцирі, окружило сяєвом молодого жовніря. Всі закричали радісно в его честь; вожди витали в нім спасителя свого, а жовнірі свого хороброго товариша. Гідасп підняв високо в гору шолом на знак подяки і притім відслонив голову, зачесану на подобу сирийських жінок.

„Що се за жінка на мурі в зброї жовніря? — спитав король, що тимчасом надіхав був, здивований тим, що сталося. — Жінка уоружена та ще й сирийська? Відки она тут?“ — Підіхав ближше конем, жінка обернула ся і очі Ніна і Семіраміді стрілилися зі собою.

„Сеж найгарнійша жінка, яку мені довелося бачити — думав король.

„Сповнені мої мрії — думала Семіраміда — бо ось бачу наймогутнішого короля.“

І довго стояли обоє непорушно. Здавалось, що король забув про ціле своє окружене і про все, що сталось. Вкінці отямив ся.

„Що се за жінка? — повторив. — Покличте мені Оана, намісника Сирії, бож она Сирийка.“

А Оанови вже давно почорніло в очах, скоро лиш побачив свою жінку на мурі. Вмить зрозумів підступ і мов опир стали ему в душі слова Сімаса і давили его і мучили. „Біда тобі, Оане, скоро зійдуться Нін з Семірадою!“ — так і звучало ему в ушах. Угинались під ним коліна і трясся зі страху, коли став перед королем.

„Гарні у вас жовнірі в Сирії — глузував король. — Що се за жінка там на мурі?“

„Се — се — Гідасп, син Гіпата“ — відповів, тремтячи Оан, хоть добре видів, що нічого ему не допоможуть викрути.

„Таж се его жінка“ — шептали все голоснійше полководці, аж учув і король.

„То так у вас стережеся жінок — відозвав ся Нін; — встидай ся, Оане! Не гіден ти такої жінки! Від тепер она моя жінка, а ти вертай мерщій до Сириї, щоб і інші жінки тобі не повтікали.“

Тимчасом зійшла з муру Семіраміда і приступила до Оана:

„Вертай до дому, бідний Оане і не побивайся смутком; не твоя в тім вина, а судьби, котра призначила мені стати королевою. Про се я давно вже знала.“

III.

Семіраміда стала отже королевою і вже по кількох днях так вжила ся в свою нову гідність, як колиб ніколи нічим иншим не була, лиш королевою могутньої держави. Правдива розкіш аж тепер переповняла її серце, що може також правити державою, бо Нін, як пердше Оан, засліплений її красою, об нічим і не думав, як лиш об тім, щоби его пані була все вдоволена.

А Семіраміді що раз нові забаганки приходили до голови і що лиш загадала, мусіло сейчас сповнитися.

Із усіх міст держави найбільше припав їй до вподоби Вавилон. Місто лежало в гарній околиці над берегом Евфрату і дуже надавало ся на постійну столицю. І Семіраміді захотілось зробити Вавилон таким красним та чудним містом, щоби довго по її смерті голосив її славу будучим поколінням.

Король окружив свою жінку всім, чого лиш забагнути можна. Цілі громади невольниць чекали на її прикази, щоб їх сейчас сповнити: наймудрійші в державі учені і віщуни мали королеву забавляти, коли би її нудьга наїсла.

В гарячий день стояли при ній Араби і великими вахлярями відганяли від неї влізливі мухи і навівали холод. А мудрий Гудсе оповідав їй про чудні події або про цікаві річи, які сам бачив: про злого Іздубара, що в ночі забирає малі діти, про індійські мурашки величини пса, що стережуть в пустині скарбів. А Семіраміда радше его слухала, бо чудно знав оповідати.

Раз оповів їй про камінь, який бачив в арменських горах підчас одної своєї подорожи. Той камінь мав подобу обеліска, людськими руками зробленого. Дуже гарно виглядав би в місті, бо там в горах на красі не розуміють ся.

Єще того самого дня попросила Семіраміда короля, щоби спровадив той камінь до Вавилону. Король дуже утішив ся, що можі сповнити якесь бажанє жени. Сейчас післав в арменські гори найзруч

дійших майстрів з робітниками і вючними звірятами, а за кілька днів стояв вже камінь в Вавилоні. Як мала дитина заплескала Семіраміда з руки, коли побачила обеліск, украшений цвітами. „То дуже мило — думала — коли так кожду забаганку сповняють.“

Інший раз прийшла Семіраміді гадка, окружити Вавилон муром. Казала отже до короля:

„Отсе минуло як раз 480 днів, від коли ми стали мужем і женою. Вибудуй на памятку того дня мур довкола міста на 480 стай*) довгий, а такий широкий, щоби могли на нім їхати побіч себе два вози, на однім я, а на другім ти.“

„480 стай? — спитав здивований король. — Сеж трохи за довгий мур на наше місто. Можеб трохи коротший?“

„Ні — стояла при своїм Семіраміда. — Мусить бути довгий на 480 стай.“

І поставила на своїм. Король не міг відказати, хоть і як дивною видалась ему просьба жінки.

По недовгім часі був мур готовий. З нагоди укінчення роботи король устроїв велике сьвято і перший раз обїхав по мурі місто; він однім возі з золота, а Семіраміда в другім побіч него. Семіраміда сніла золотом і дорогими каміннями і весело всьміхалось її личко; король також сияв, але лице его було сумне і поважне: перед очима стояли ему ті сотки робітників, які з надмірної праці в день і в ночі при роботі погинули. Однак потїшав ся тим, що тепер вже не захоє ся его любій жіночці знов чогось незвичайного.

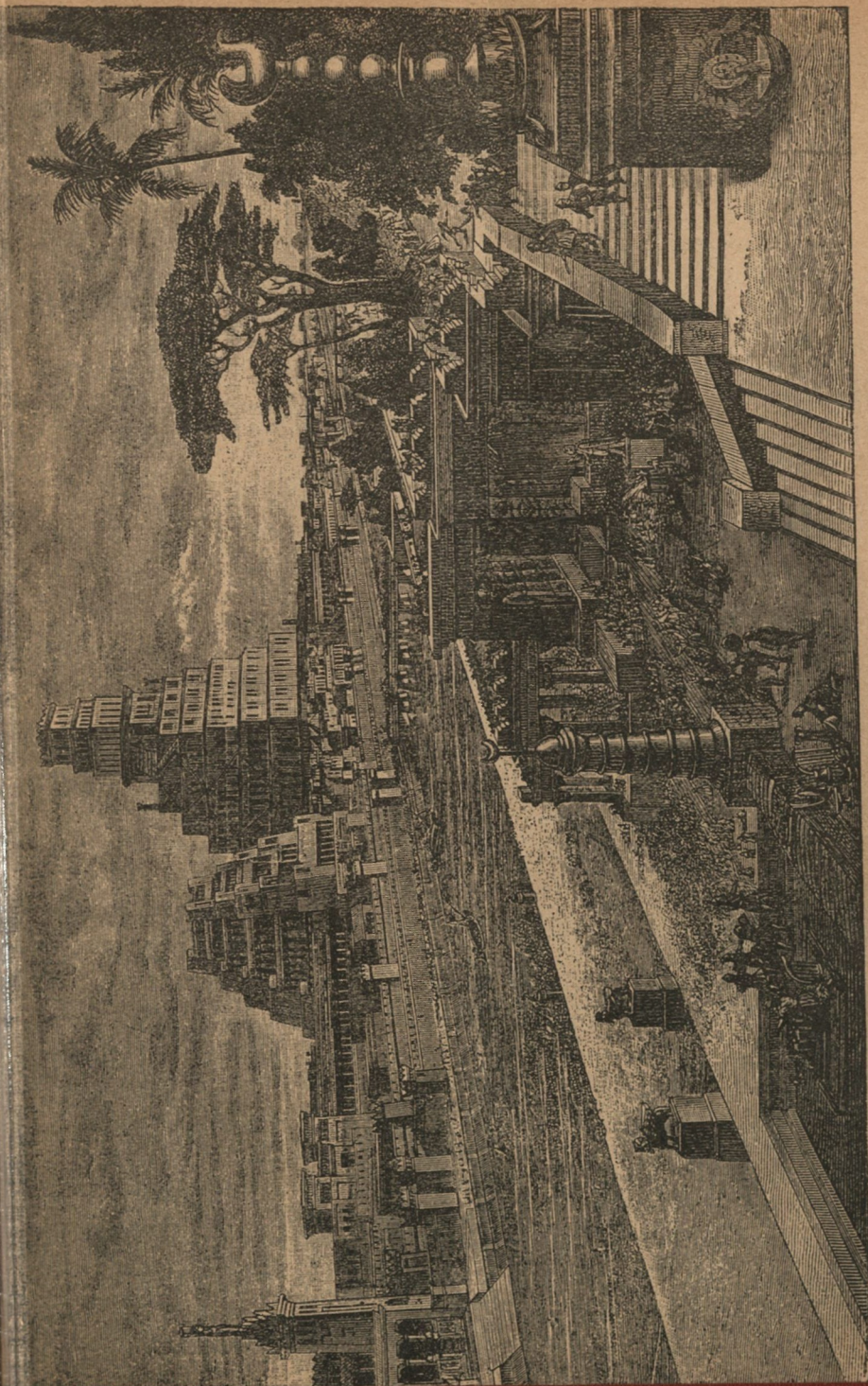
Та недовго тішив ся. Семіраміда забрала ся тепер до королівської палати. Двір короля небогато чим відрізняв ся від інших домів, се як раз не подобалось королеві. До того палата складала ся з двох частий, переділених від себе Евфратом, що знов було невідне. Семіраміда забажала отже, получить ті дві часті зі собою і то підземним коритарем попід Евфрат.

Але тепер вже король призадумав ся, бо робота видала ся ему а тяжкою. Став проте відводити королеву від тої гадки:

„Погадай лиш, люба — казав — кілька людий погинуло при будові муру, а кілька стало каліками. Нарід зачинає вже голосно нарікати на сі тягарі, а се не добре, коли піддані нарікають на свого короля.“

Се було Семіраміді зовсім рівнодушне: що обходить її, доньку огині, чи якийсь там нужденний Ассириєць вдоволений чи ні. Їй хоєть ся мати величаву палату і мусить її дістати. І доти підлещувала

*) 15.000 кроків.

Старинный Вавилон.

ся та піддурювала короля, аж згодився на те, щоби зачати украшувати палату. Підземного коритаря мусіла Семіраміда на тепер зречи ся.

Так отже зачала ся робота коло перебудови обох палат. Семіраміда сама всего дозирала, тим більше, що король мусів на довший час виїхати до далекої провінції для поладнання там державних справ. Се було Семіраміді дуже на руку. Як іно король відїхав, казала залишити будову палати, а взяти ся до копаня підземного коритаря.

Нелегка була се праця. Перше треба було викопати Евфратови нове русло, щоби туди звернути его води на час будови коритаря, а відтак аж зачати властиву роботу. Забрало се тільки часу, що ледви укінчили копанє русла, прийшла вість, що король вертає. „Щож тепер робити? Залишити роботу? — думала Семіраміда. — Ні! скоро тепер не вибудую коритаря, то відтак король певно не дозволить на се.“

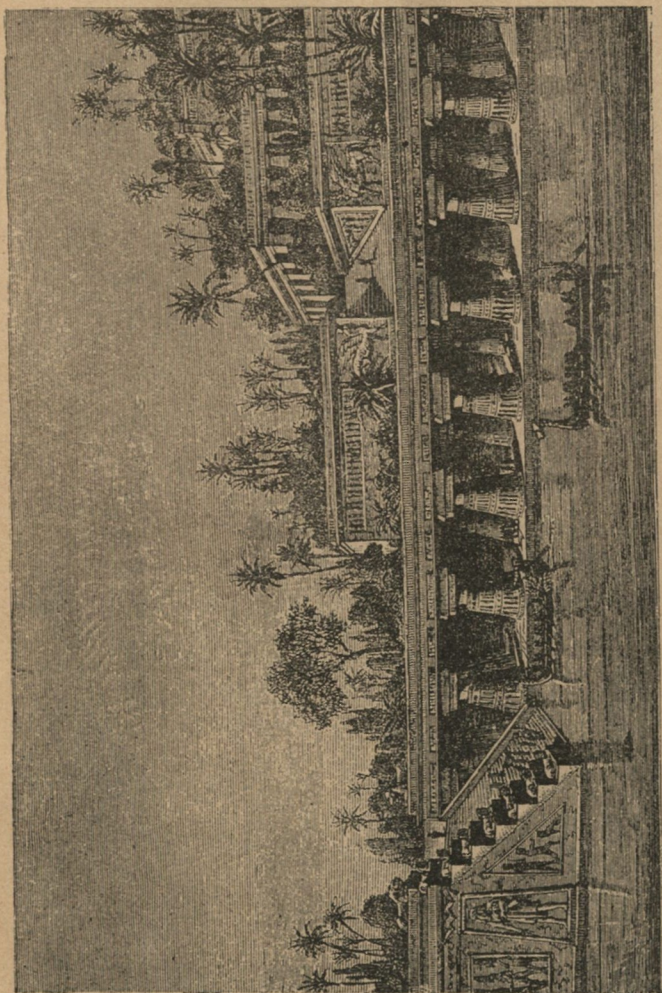
І казала працювати дальше. З державної скарбниці забрала всі дорогоцінності і роздала їх поміж нарід, щоб лиш працював з усіх сил, а кого і се не заохотило, того спроваджувала силоміць до праці. І працював цілий Вавилон. Не лиш муштини, а й жінки та діти докладали своїх сил, щоби довершити будову. По сімох днях робота була покінчена. Коли на вавилонській рівнині показав ся повертаючий король, піднесли ся тами, що стримували воду Евфрату, ріка влила ся в своє давнє русло і закрила під своїми філями підземний перехід.

Король не міг здержати гніву, коли побачив, що стало ся: не пошановано его волі, ще й знищено цілий державний скарб. Заборонив королевій показувати ся собі на очи і покляв ся, що, доки він королем, не прийде ніколи до нової будови.

Роки минали, а Семіраміда не мала відваги приступити до короля з новими бажаннями. А позаяк жадоба твореня все нових річий не давала їй ніколи супокою, стала украшати околиці Вавилону красними городами і пальмовими гаями. І якийсь час тішила ся тим, як в єї очах росли гаї і що раз красше розвивались. Але раз розповів їй Гудеа, що також Єгиптяни і Жиди мають такі города і гаї. Від тогди стала Семіраміда роздумувати над тим, як би сотворити такі города, яких ніхто не має на землі.

„Чиж я не донька хмар? — думала. — Мають сини землі свої города на землі, то я повинна їх мати в хмарах. А позаяк не можу їх прикріпити до неба ланцями, то заложу їх на високих стовпах над землею“.

І змалювала собі в уяві чудовий образ таких городів: одна тераса*) пне ся над другою все висше в гору, в хмари; на кожній терасі инші ростины і дерева, з усіх країв позбирані. Нї одної не сьміє бракувати в її городі.

Городи Семіраміди.

З кожним днем жадоба мати такий город збільшалась. Вкінці зважила ся Семіраміда виявити усьо королеви. Але се вже не був давний Нін, готовий сповнити всі забаганки. Коротко і грізно наказав жінці вибити собі з голови всякі мрії, а більше й слухати не хотів.

*) тераса, насип з землі або каміня.

Се цілком не подобало ся Семіраміді.

„Скоро мені не вільно нічого бажати — думала — то я вже не королева. Що мені по королівським вінци, скоро не можу робити після своєї вподоби. А прецінь мені призначено панувати; так, призначено. Колиж не можу панувати з Ніном, то мушу без него, сама. Я жінка, але чую в собі досить сили, правити навіть такою державою, що тягне ся від Середземного моря до Інду.“

І знов, як колись з Оаном, прикинулась перед Ніном, що вже залишила гадку за висячі городи. Удавала веселу і вдоволену і що раз красше одягалась і примилювалась королеви, щоб вернув їй свою ласку. І красою своєю так причарувала знов короля, що одної днини сказав:

„Бажай, чого хочеш, а всьо для тебе зроблю.“ Утішена Семіраміда не надумувала ся довго:

„Відступи мені на оден день правління державою — просила. — Лиш на оден день. Я буду дуже чемна і навіть не запоряджу ніяких нових будівель.“

Король згодив ся і жартом вложив їй навіть на голову свою корону. Сего лиш королева чекала. Сейчас казала окувати Ніна в кайдани і кинути у вязницю, а всім підданам оголосила, що від тепер она королевою і що лиш єї мають слухати.

IV.

Семіраміда стала отже необмеженою панею над цілою державою, над Ассирійцями, Медами, Персами, Партами і іншими підбитими народами. Тепер могла робити, що їй подобало ся і заложити городів, скільки лиш хотіла. Сотки тисяч рук мала на свій приказ: пішов наказ і всі ймили ся роботи.

Довгі ряди високих стовпів камінних виростали, як дерева з землі; на тих стовпах спирали ся знов стовпи і так що раз висіше в гору, аж будова була такою високою, що орли прилігали, щоб будувати там свої гнізда, як в горах. На стовпах побудували тераси, наносили на них плодovitої землі і засадили рослини з усіх країв. Королева розіслала в усі части своєї держави посланців, котрі з усіх усюдів попривозили, що котрий край родить. З Сирії привезли величаві кедри, з Медії гранатові дерева, з околиць Екбатани корчі перських яблук. А котра країна не могла дати своєї ростиности, посилали скали, як Арменія. Поміж тими скалами засадили колючі кактуси, що в ночі при сьвітлі місяця кидали свої фантастичні тіни на гірські стежечки. З срібних рур витікала вода і вливалась в білі марморні збірники, а сонце відбивалось в єї чистім зеркалі такими чуд-

ними красками, як колиб хотіло ще більшого чару додати городови. Пави з пестрими хвостами і райські птиці колисались на деревах або сідали на малі сьвятині Сонця, в котрих Семіраміда любила пересиджувати. Високо в хмари стріляли пальми і кипариси і з далека вже впадали в око купців, що приїздили з далеких країн до столиці. І оден другому вказував пальцем чудо сьвіта, висячі городи Семіраміди.

А королева тішила ся тим подивом, з яким дивили ся піддані на її діло і говорила:

„Так я хочу, щоби з далеких сторін приїздили подорожні, оглядати се чудо; а коли вже камінь на камени не остане, будучі покоління будуть оповідати собі мов байку про мої городи і стане ім'я моє безсмертним.“

Королева була щаслива. Що дня походила по своїх городах, а цвіти хилили перед нею головки і видавали ще сильніший і красший запах. А серед всіх тих красот найкрасшою все була королева, така сама, якою була колись в Сирії. Много, много років від того часу минуло, а королева все була молодою і сьвіжою.

„Вісімдесять вже разів овіяли мене осінні вітри — говорила Аря, вірна слуга Семіраміди. — Стара вже я стала і немічна, а ти, пані, все молода.“

„А я також вісімдесять вже разів бачила, як цвіти на весні розцитають — відповіла Семіраміда. — Вісімдесять вже разів подував на мене весняний вітрець. Але старою я ніколи не буду.“

А піддані шептали між собою: „Королева не може постаріти ся і не може умерти; онаж дочка Деркетю.“

І нераз еще гуляли над землею осінні вітри і лишали сліди на лици старої Арії; нераз еще віяв весняний вітрець і додавав нової краси молодечої все молодій Семіраміді.

Аж раз зняв ся сильніший вітер із заходу і гнав перед собою клуби хмар на схід сонця. А в хмарах тих щось рухалось і шуміло, як лопіт крил. І летіла хмара понад сирийські гори і арабску пустиню, аж опинила ся над Евфратом, над висячими городами і окружила сьвятиню, в якій спочивала Семіраміда. Були се післанці Деркетю, голуби, що прилетіли забрати доньку богині.

Мешканці Вавилону побачили, як стадо голубів окружало що раз тісніше сьвятиню. Зі страхом кинулись бічи королевій на поміч, але було вже за пізно. Перед сьвятинею сиділа згорблена Аря, а в її ногах лежав королівський плащ.

„Де твоя пані? Де королева?“ — допитувались стрівожені.

„Нема її — простогнала Аря. — Там в гору забрали її голуби. Ось високо в хмарах еще маячіють.“ І заплакала стара, опущена Аря....

Піраміда Хеопса.

Старий Ксенон, оден з найславніших будівничих в Єгипті, гостив у себе давного приятеля, що вертав з далекої подорожи до своєї вітчизни, Фенікії. Чуда оповідав Табніт про краї, які видів та про людей, яких там стрічав. А Ксенон слухав про ті дива і одного лиш не міг порозуміти, чому такі дивні люди не хочать будувати собі палат величавих, як у Єгипті, ані храмів своїм богам, але вдоволяють ся нужденними колибами, а богам то зовсім не дають ніякого захисту.

Табніт привозив приятелеви все якісь дарунки: то овочі, яких в Єгипті не було, то шкіри незнаних звірів, або й снаряди, які мешканці тамтих земель робили собі з каменя. Ось і тепер привіз Табніт Ксенонови неабиякого гостинця. Був се невеличкий прозорачний камінь-кристал, що подабав на остроzakінчений дах, у споді однакової з усіх чотирох боків величини. В середині спочивав в нім, немов в скляній домовині, масенький кусок моху, що попав туди не знати яким чином.

„Камінчик сей дістав я на однім далекім острові — говорив Табніт. — Мешканці того острова вважають такі каміні сьвятими і вірять в їх чудотворну силу. Возьми собі его, може й тобі коли допоможе в біді.“

Ксенон подякував приятелеви за той незвичайний дарунок і заховав его старанно, щоб де не пропав.

„Хто зна' — думав — чи й справді не стане мені коли камінь в пригоді. Під таким королем, як наш Хеопс, усякої біди треба надіяти ся.“

Хеопс, могучий король горішного і долішного Єгипту, був дуже жорстоким чоловіком. Вже малим хлопчиною був такий. Родичі дуже его любили, бо лиш его одного мали. Всі его забаганки мусіли бути

сейчас заспокоєні, бо був слабого здоров'я, і гнів міг ему зашкодити. Таким чином виробила ся в хлопчині упертість і безоглядність, а то й жорстокість для кожного, хто був ему підчинений. Найбільше терпіли від него малі нубійські невольники, яких дванайцять дав ему батько до послуги. За найменші провини казав їх князь жорстоко карати. Чи не встиг котрий сейчас виповнити его приказу, чи не міг чого як слід зробити, сейчас розтягали чорного хлопчину на землі і дорослий невольник вичислював ему приписану скількість батогів. А молодому Хеопсови не було милійшої розривки, як придивляти ся карі і любити ся плачем і стогнанем битого. Спочутя не було в его серці.

Найрадше любив князь ловити рибу. На малій лодці, украшений золотими цв'ітами льотосу, впливав він на Ніль і з гарпуном в руці слідив за рибою, яку міг би поцілити. Один невольник сидів побіч него і веслував; інші плили біля лодки на пнях і мали наказ помагати князеві витягати поцілену рибу.

Раз пощастило ся Хеопсови зловити дуже велику рибу. Невольники кинули ся в воду, щоби витягти її, але риба вирвала ся з гарпуна і утікла. Князь загорів зв'ірским гнівом: тим самим гарпуном який був перед хвилиною в тілі риби, кинув на найближшого невольника і кров закрасила води сьвятої ріки.

„Почекайте, пси чорні! — відгрожував ся князь — не такі кари завдам вам, як стану королем.“

Засмутило ся серце старого батька короля, коли про се довідав ся; чорні гадки стали напливати до его душі. Закликав до себе сина і промовив до него:

„Журбу і смуток місто потіхи приносиш мені, синку. Хто, як ти, має колись стати з волі богів королем, повинен вже за́молodu зеднувати собі любов і привязане підданих. А ти вже тепер лиш ненависть собі збираєш і накликаєш на себе гнів і богів і людий. Спам'ятай ся, синку; май все на гадці, що боги наші карають лихих людий вже на сім сьвітї, а по смерті відтручують від себе тих, що на землі не знали милосердя і ласки.“

Невдовзі потім пішов до своїх предків добрий старий король, а піддані плакали за ним як за батьком, бо знали, що син не буде такий. Поховали его славно, а з ним немов сонце зайшло над Єгиптом і настала темна ніч жорстокости і страху.

Новий король одідичив могуче царство і необмежену власть. Доля і недоля підданих в его була руках. І став Хеопс царствувати та не на гаразд Єгипту і не для добра его жителів.

Хеопс хотів стати за всяку ціну славним. Провадив безнастанні війни і будував нові міста і палати, а се відбивало ся найболючіше

на підданих. Сотки тисяч народа мусіли покидати батьківські загороди і класти свої голови в борбі з ворогом або працювати тяжко при будівлях. Особливо робітники мали незавидну долю. Наглядачі, бачачись гніву короля, не давали і хвильки відпочинку струдженим рукам і гинув нарід з надмірного труду.

Та правовірні Єгиптяни, що в своїм царю виділи бога на землі, зносили терпеливо усі труди і болі. Аж одного дня оповіщено про краю страшний, серце роздираючий наказ короля: „Всі святи мають бути зачинені, а жрецам не вільно відправляти святих обрядів і складати жертв.“ Причиною було се, що оден робітник зайшов до святині, щоб там хоть при молитві на часочок відітхнути.

Сей наказ був за жорстокий і для таких смирних підданих, Єгиптяни. Доси они лиш бояли ся короля, від тої днини стали єго ненавидіти. І пішов по Єгипті глухий пошепт бунту і негодовання з уст до уст передавали собі люди наказ, не вимовляти імені короля а по смерті стерти єго память так, щоб і слід по нім не лишив ся. Навіть тіло єго мало бути знищене, щоби душа не мала супокору і місто замешкати між богами і предками мусіла переходити в тіла різних поганих звірят. Була се найбільша нечесть і найгірша кара, якої бояв ся Єгиптянин. Віра учила, що тіло померш єго треба як найстараннійше поховати, бо інакше душа мусить блукати по землі доти, доки тіло не поховане.

Вість ся дійшла і до відома жреців. Они ненавиділи короля та як і нарід, всеж таки порішили стрібувати, чи не заверне король з такої небезпечної дороги, якою в засліпленню йшов. Але хто міг зважити ся стати перед лицем грізного короля і повчити єго, як повинен владіти? Кождий знав, що король не лишить такого сьмільчака при життю, але скаже убити. Не диво отже, що всі відмовлялись від такої задачі. Аж старий Унас, найвисщий жрець, зважив ся піти до короля зі словами перестороги. Унас був приятелем ще покійного короля, сей високо поважав єго і умираючи віддав єму в опіку сина, щоб і дозволив молодому зійти з дороги правди і добра.

І став Унас перед королем і потекли з єго уст грізні слова про гріх і смерть, про суд справедливих богів і гнів і ненависть людю. Здавалось, що старий жрець забув перед ким стоїть, так грізно звичали єго перестороги.

„Опамятай ся, королю, поки час. Житє не вічне, а по смерті єде суд. І поставлять небесні судії на вагу сльози і проклони твоїх підданих, котрі гинуть під тяжким ярмом праці невсипущої, поставлять там наріканя і нужду вдовиць і сиріт поневинно замучених і перекладають ся вага і піде долі. А ти що поставиш, королю, на другий бі-

щоб переважило? Чи милосерде, якого не знає твоє серце? Чи добрі діла, яких ти ніколи не зробив? Чи любов підданих, що хочать по смерті твоє тіло знищити і память твою затерти? Заверни, королю, з дотеперішної дороги житя і послухай старого приятеля, що від малої дитини тебе любить і добра тобі бажає, заверни, бо тяжко боги карають грішників!“

А король слухав без гніву і глибоко тронули его слова Унаса. Довго сидів по відході жреця затоплений в думках і розважав своє жите. І пізнав, що недобре володів народом, який боги ему підчинили. Вже-вже перехилилась его душа до доброго, коли вроджений наклін до злого переміг ясні гадки. Зірвав ся король і сказав голосно до себе:

„Я, могучий король, мав би налякати ся гніву нужденних підданих, що грозять мені знищенєм мого тіла по смерті! Не діждете того, прокляті раби! Доки живу, в моїх руках власть і сила і я лиш можу приказувати. І збудую собі такий гріб, що ніяка міць не забере з него мого тіла.“

І ще того самого дня пішов по цілім Єгипті наказ, щоб усі будівничі прийшли до королівської палати. З них вибрав король дванайцять найліпших, замкнув ся з ними в палаті і виявив їм свій намір.

„Хочу мати такий гріб, в котрім моє тіло булоб безпечне перед злобою людей, перед філями морськими і трясенєм землі. Щоб люди шукали его і найти не могли, щоб філії розбивались безсильно об его могучі стіни, а трясенє землі не могло его звалити. Але не під землею має стати мій гріб, а на землі, щоб усі его виділи і пінились в скаженім гніві, що бачать гріб, а тіла дістати не можуть. Нехай стоїть той гріб по всі часи і нехай голосить моє ім'я далеким-далеким поколінням. А тепер ідїть і нехай кождий зладить плян. Три дні даю вам часу; по трох днях явитесь знов у мене. Хто зробить найліпший плян, стане першим в державі по мені; всі прочі погинуть.“

*

*

*

Днями і ночами сиділи будівничі над розстеленими перед собою папірусовими*) картами і думали над тим, що приказав король. Але чим ближше було речинця, тим тяжше і повільнійше йшли гадки, тим більший страх перед смертю наповняв їх серця.

Думав і Ксенон і також не приходив ему ніякий плян до голови. Ще лиш кілька годин ділило его від хвилі, коли мав стати перед

*) Єгиптяни писали на тонких пластинках зі стрижа рослини, званої папірус.

королем і глянути смерті в очі. В розпуці водив зором по всіх предметах довкола, шукаючи в них помочи, аж зупинився на дарунку Табніта. І вмить прийшли йому на гадку слова приятеля про чародійну силу сего каменя. Як раз може ще вона одна его поратує. Взяв камінь до руки і обертав его в пальцях, немов чекав, чи не обявить ся его сила і не просвітить его розуму, не піддасть ему пляну найліпшої будівлі. Аж ось розяснило ся лице будівничого:

„Як отсей кавальчик моху спочиває в нутрі каменя, так нехай спочине тіло короля в нутрі будівлі“ — шепнув ему якийсь голос.

І Ксенон послухав. Нім зійшло сонце, був плян готовий.

* * *

І король не спав тої ночі. Не се відганяло сон з его очий, що одинайцять люда мало втратити жите, а непевність, чи видумає котрий з них таку будівлю, якої король собі бажає.

Скоросвіт явились будівничі з папірусовими сувоями під пахою. Бліді їх лица зраджували умучене і непроспані ночі, а блудний зір говорив про страх перед смертю. Лиш оден Ксенон був спокійний і се спостеріг король.

„Покажиж, Ксеноне, плян, яким тебе боги натхнули“ — заговорив.

Ксенон розгорнув перед королем свій сувой і Хеопс став роздивляти плян, а лице его все більше прояснювало ся.

„А деж вхід до гробу?“ — спитав.

„Входу властиво нема — відповів Ксенон — бо отсей вузкий вхід, що веде до комори в нутрі, буде відтак замуrowаний. Отся піраміда — бо так її називаю — не буде мати входу. На високім узгір'ю стане могутна будівля, щоб ні філії не могли її підмити, ні трясене землі знищити. І стояти буде твій гріб по всі часи і ніяка сила его не знищить.“

Урадований король закликав:

„Такої веселої днини не було ще в моім житю. Тепер я спокійний о будучність. Не бою ся вже ні ненависти ні пімсти людий. Нехай лютують люди і боги, моя душа мусить мати супокій по смерті.“

При тих словах короля перейшов других будівничих студений жак смерті. Скоро плян Ксенона був найліпший, дожидала всіх прочих смерть. І попадали будівничі на коліна: схилили голови, готовлячись на страшний засуд.

Але велика радість, яка переповняла серце короля, вигнала з его душі жорстокість. Перший раз в своїм життю піддав ся король незвісному собі почуттю ласки і промовив:

„Ваших плянів не хочу вже бачити, а скоро не бачу, то й судити не буду. Відійдіть усі і згадайте хоть ви добрим словом свого короля. А ти, Ксеноне, тепер перший в державі. Твоя воля мати ме таку силу, як королівська. Скільки захочеш робітників і скарбів, дам тобі, щоб лиш як найскорше готовий був мій гріб.“

Коли Ксенон вернув до дому, чекали вже на него королівські слуги з багатою одіжжю, яка пристойть наймогутнішому в державі по фараоні. А Ксенон перш усього поцілував з вдячністю камінь Табніта і промовив:

Піраміда Хеопса.

„Приятелю мій найліпший! Тобі завдячую жите не лиш я, але й мої товариші. Ти в мене найдорожший скарб і найбільший маєток.“

* * *

Діялось се коло р. 2600. перед Христом. На узгір'ю, високім на 40 метрів, став будувати Хеопс свій гріб-піраміду. Сто тисяч робітників працювало день і ніч, змінюючись що чверть року і так тривало

двайцять літ. І підносила ся високо в небо могуча будівля, аж дійшла до висоти 140 метрів. Вузкий вхід провадив до комори в нутрі, десять метрів високої і десять широкої. Там спочив по смерті Хеопс і зараз замурували вхід, щоб ніхто не перепиняв королеви у вічних сні.

Минали сотки і тисячі літ. Упало могуче королівство фараонів, а престол їх загарбали чужі пани. Змінились люди, їх звичаї і віра, а Хеопс все спав спокійно в своїм гробі, бо ніхто не знав до него входу. Аж в р. 800. по Христі удало ся Туркам Сараценам відкрити замурований вхід і ним зайшли до королівської кімнати. Посередині стояла домовина з червоного граніту, довга на $2\frac{1}{2}$ метра, в ній друга дерев'яна, довга на 2 метри, а далі трета, не більша від домовини звичайного чоловіка. В ній лежало тіло Хеопса, оwinене в дороге платє, нашиване дорогими каменями. Дикі Сарацени поздирали з мумії*), що лиш мало яку вартість, а її саму викинули на поле і потоптали на порох.

Не сповнила ся надія короля, що тіла єго ніхто не найде і що спати буде в супокою на віки. Зате гріб єго стоїть і стояти ме вічно і голосити буде імя грізного короля, що зважив ся поставити будівлю, яка подив будить у всіх потомних.

*) мумією звали Єгиптяни забальсмоване по смерті тіло.

Дедадь і Ікар.

В давних-давних часах жив в Греції, в місті Атенах різьбар Дедадь. Неабиякий був він мистець в своїй штуці. Атенці говорили про него, що статуї людей, які він вирізьбив, були неначе живі: очи так і дивили ся, як у живої людини, а нога — лиш дивись, як піднесе ся до ходу і камінна статуя оживе і заговорить.

Та що з того! Атенці були в тих часах еще напів дикими і не розуміли ся на штуках. Хати були у них низькі і негарні, бо будували їх з каменя самі з невільникми; в домашнім обході вдовольали ся найзвичайнішими посудинами, до яких не треба було аж знання штуки, а й домів своїх не прикрашали ніякими непотрібними предметами.

То й невеликий гаразд був у Дедаля. Нераз приходило ся єму голодувати, бо часом і місяць минув, нім що продав тай то за безцін.

Але наш різьбар, от як кождий мистець: не багато робив собі з нужди. Голова була в него все повна всіляких нових гадок, як би то се зробити, а тамто направити, бо щось воно не гарне, а може от так булоб ліпше та красше. Цілими днями сидів в своїй робітні і не дуже й тямив вечером, чи тої днини що їв. Така вже вдача у кожного артиста, що лиш тіло тримає ся землі, а гадками линуть все в якісь незбагнені країни, які лиш самі знають.

І був би Дедадь може й вік цілий прожив серед своїх мрій та гадок, як би не жінка, Арета. Мабуть і тогди не був Дедадь душею і розумом на землі, коли женив ся; таку якусь взяв собі язикату та сварливу і лиху подругу. Арета не хотіла ніяк погодити ся з тим, що бувають і бідні люди на сьвітї. Все їй захочувало ся то сего то того: то красшої одежі, то дорогих прикрас до волося, то знов ліпшої хати і панської їди. А ще як уродив ся Дедалеви син, то й просьвітної години не стало бідоласі.

Арета — бачите — була одною з тих нерозумних материй, котрі замість заправляти свої діти змалку до повздержливости та скромности в житю, при звичають їх до всяких вигод і забаганок і учать тим способом діти розтрати і непошанованя майна. Арета хотіла, щоб єї Ікар мав усьо таке, як діти богатих людей: щоб і одежина була в него гарненька і забавки щоби були раз-враз сьвіжі та дорогі і щоб спав на мягкій постелі. А того всего не міг їй Дедадь дати, хоть

і як бажав сего. І він любив свого маленького синка і рад був ему — як то кажуть — неба прихилити. А ще як хлопчина сів на батькових колінах і усьміхнув ся до него і поцілував своїми невинними усточками, то аж серце краяло ся Дедалеві, що не в силі дати синові нічого, що прикрасилоб ему весну життя. І нераз, коли Арета розвередувала ся та докоряла мужеві, що не йме ся якоїсь путньої роботи, а все довбає коло свого каміня та бабрає ся в глині, уговорював її Дедадь:

„Та лиши вже, жіночко, наріканя та сварку. Яж і сам рад би вам вчинити жите красшим та милійшим, але —“

„Той то є, що в тебе все лиш „але“ та „але“ — перебивала жіночка. — Шкода лиш, що такого дурня як ти та славлять великим різьбарем і мистцем. Інший вже давно покинув би таке місто, де лиш дивити ся люблять, а купувати ні, а сей немов вріс в ту свою кучу нехарну і сидить і сподіває ся не знати якого чуда. От поїхав би до Єгипту або й до Ассирії, де люди багаті і розуміють ся на штуках і на тих твоїх стовбурах; а то ні! розлюбував ся в своїх Атенах і мабуть і умирати хоче в тій проклятій дірі.“

От так нераз посилала Арета Дедаля в чужі краї, щоб лиш добув для неї багатства. А Дедадь і до голови не допускав такої гадки. Вітчину свою любив він над усе і за ніщо не хотів її покинути; онаж не винувата була в тім, що сама бідна не могла збогатити всіх своїх дітей. Тому просив ся завсїгди у жінки, щоб не проганяла его в сьвіт і дозволила ему дожити віку там, де уродив ся і виріс.

Та лиха судьба інакше постановила. Дедадь мав у себе на вихованню сина помершої сестри, Тальоса. Хлопчина виявляв вже змалку великі здібности винахідника. Не минуло й дня, щоби не удало ся ему зладити чогось незвичайного: то молоток, що сам підносив ся і опадав, то колесо, яке підставлене під струмочок води крутило ся, то інші річі, які сьвідчили про великий хист у хлопчини. Дедадь тішив ся дуже, що має такого понятливого ученика, але Арета зовсім не так приязно дивила ся на Тальоса.

„Ти диви ся — говорила — щоб часом Тальос не виріс тобі понад голову. Вже тепер Атенці більше подивляють его, чим тебе, а що буде, як виросте! Певно не стане таким нездарою як ти і лїпше подбає за свою родину, як его вуйко.“

Дедадь не зважав спершу на перестороги Арети; за добре було в нїм серце, щоб могло комусь завидувати. Але де-далі став і він побоюватись за себе, бо справді слава молодого винахідника росла все більше. Атенці приходили до робітні Дедаля не за тим, щоби щось у него купити, але щоби надивити ся на винаходи Тальоса.

Се зачало непокоїти і такого добрягу, як Дедадь. А до того і слова Арети все більше его переконавали так, що поволи зненавидів свого соперника.

А Тальос став поволи робити не лиш забавки, але й всілякі снаряди, потрібні в газдівстві. От раз найшов десь у горах шоку змії з острыми зубами і се піддало ему гадку, зробити пилку з желіза. Такий снаряд показав ся дуже пожиточним і від тогди слава Тальоса була вже забезпечена. По цілих Атенах говорено вже про его винаходи і кожний Атенець давав собі робити пилку на взір Тальосової.

Арета не знала, що робити з досади.

„Ось маєш подяку за свою доброту! — говорила. — Годував, одягав і пестив его більше чим свого сина, бо мовляв сирота, а от що тота сирота вчиняє. Богато тепер заробляєш? А сироту годуй та й ще добре, щоб не нарікав! За якийсь час і пес за тобою не гавкне, ніхто й не подивить ся на твої вироби, бо всю славу забере тобі Тальос. Але що тобі говорити? Або ти дбаєш за мене і за свою дитину? Ти ще тішиш ся, що такого мудрця маєш в хаті! А той мудрець не лиш нас обідає, але й зачинає обкрадати. От учера пови-микував моїм гусем що найкрасші пера. Я дивлю ся, що мої гуси щось не такі, як були і в голову заходжу, котра то сусідка таке мені виробила. Аж вечером заходжу в твою робітню, а той злодій зліплює мої пера і звязує шнурками і вже зробив з них одно велике крило. Я до него з криком, а він ще визьвівив ся, що ему твердо спати і що хоче собі м'якше постелити. Ще й бреше! Бо певно щось там нове придумує і хто зна', чи літати не хоче. У него всьо можливе! Ще сего бракувало, щоб Атенців научив літати! Я тобі кажу, нажени того злодія, поки час, а ні, то сама прожену.“

Дедадь вже й сам видів, що годі буде з хлопчиськом вийти на лад, але як тут проганяти сироту без батька-матери? А ще сестра, умираючи, так просила его, щоб не дав сироті кривди зробити! І він обіцяв їй, що буде ним опікувати ся як рідним. Але хто міг надіяти ся, що таке з него виросте!

Щоб успокоїти ся по тій розмові з Аретою, пішов Дедадь перейти ся і зайшов аж на гору Лікабет, близько Атен. В тих часах був там ще густий ліс і рідко хто туди заходив. Але з вершка гори був чудовий вид на рівнину і на подальші села і горбки. Тому любив Дедадь ту гору і нераз сюди утікав, коли клопоти житя чи Арета надоїли ему так, що й робота не ймала ся его рук.

От і тепер сів на камени в тіни старої смереки і дивлячись на свої рідні Атени на долині, призадумав ся над своїм дотеперішнім житем. І стали ему нагадувати ся давні літа, коли то повний надій

закладав свою робітню і привів в дім молоду подругу. Сподівав ся, що дійде до майна і слави, що щасливою зробить свою родину, а тимчасом... По тільки літах не лиш став ще біднійший, як був колись, але ось і ту дрібку слави, яку собі придбав, відбирає ему молодий чоловік.

І під напором досади і недавних слів Арети така ненависть загоріла в душі Дедаля до Тальоса, що аж проклін вирвав ся з его грудий.

Аж ось почув нечаяно якийсь шум недалеко, немов би орел лопотав поволи крильми. Обережно посунув ся Дедаля в напрямі. Відки чути було шум; спершу не міг нічого добачити, бо гушавина закривала вид, аж коли єї минув, остовпів з дива: на скалі стояв Тальос; до рук мав привязані два крила, на котрих видко хотів підлетіти в гору; поволи рухав руками так, як роблять птиці, а цілим тілом подав ся наперед, щоб лекше було пороти воздух. Але штука не удавала ся. На почервонілім з напруження лиця хлопця було видко злість і жаль, що не може підлетіти. По кількох безуспішних пробах зняв крила, привязав їх інакше до рамен і знов став ними рухати. Сим разом штука повела ся. Тальос підніс ся поволи в гору і легко став літати понад скалою.

Серед того кипіло в серці Дедаля. Аж тепер видів, що довше годі терпіти хлопця. І така лють обхопила его, що, не тямлячи що робить, хопив камінь і, коли Тальос спустив ся знов на землю, кинув ся на него, немов дикий звір і одним ударом в голову поклав его трупом. Відтак зірвав з него крила, завинув в плащ і як несамовитий утік до дому. Аж тут отямив ся і побачив, який злочин поповнив. Але Арета не виділа в тім нічого злого.

„Чого тут плакати і жалувати! — заспокоювала мужа. — Ти зробив лиш се, що инший на твоім місци вже давно був би зробив. Тальос стояв тобі в дорозі, отже ти его усунув. Тепер аж може ліпше тобі буде.“

Та не так легко було Дедалеві забути. Страшні привиди мучили его по ночах, а в день стояв ему заєдно перед очима окровавлений труп невинного Тальоса.

„Треба его похоронити — думав. — Нехай дикі звірі не розносять его костий по лісі. Може тогди і я стану спокійним.“

Ще тої самої ночі пішов на гору. Коло тіла застав лиш лісів, що вже зачинали розтягати члени по лісі. Дедаля став копати яму, але заки скінчив роботу, зробив ся день і надійшли два каменярі, котрим сюда випала дорога. Наляканий Дедаля утік до дому, полишаючи трупа в лісі. Кілька днів укривав ся в хаті, але, коли довідав

ся, що за ним шукає вже суд, постановив утечи. В тім намірі підтримувала его ще й Арета, котра потайки тішила ся, що раз прецінь мусить Дедадь піти в чужину, де певно заробить чимало золота.

„Ти мусиш утікати — говорила ему — скоро тобі жите миле. Таж не будеш тут чекати, аж тебе убють або живцем з тебе шкіру здоймуть.“

Але Дедадеви серце краялось на згадку, що мусить покинути Атени і малого Ікара.

„То возьми з собою й Ікара — згоджувала ся Арета. — Нехай і він побачить сьвіт. Обом вам буде відраднїйше, а й мені буде лекше, самій вижити ся.“

В ночі вибрав ся Дедадь в дорогу. В одній руці ніс завязані крила, а другою вів малого сина. Як дві тіні посували ся швидко по темних уличках, а за ними йшло в далекий сьвіт прокляте за невинно пролиту кров Тальоса.

* * *

По довгій подорожі заїхали вкінці фенікійським кораблем на острів Крету*. Крета була тогди дуже могучим королівством, а володів нею король Мінос. Мешканці вели торгівлю з сусідніми островами і збогачували ся, а в слід за добробутом йшло також замиловане до штурк. Тому міста їх були добре забудовані, а доми повні всіляких прикрас.

Король мешкав в величавій палаті, окружений городами і тішив ся любовю і поважанєм своїх підданих. Але нещастє і до него найшло приступ. Недавно уродив ся ему син дивної породи: на людськїм тілі мав величезну голову бика і від першої днини виявляв незвичайну лютість. Занепокоєний король післав послів до пророчні з запитом, яке нещастє віщує се чудо. Пророчня відповіла, що ся потвора, коли доросте, знищить цілий острів, а короля убіє. Щоб до сего недовести, радила умістити его в такій будівлі, щоб ані не був звязаний, ані замкнений, бо інакше знищить Крету землетрясене. Також заборонила его убивати, бо тогди потонув би цілий острів в морю.

Король шукав отже будівничого, що вибудував би таку будівлю, але не міг такого доси найти.

Дедадь довідав ся про се всьо і порішив стрібувати щастя. Прийшов до короля і розповів ему свій намір.

Король утішив ся дуже.

„Добре — сказав — будуй, коли вмієш, а нагорода буде тобі

* Острів на мори Середземнім.

велика. Одно лиш тобі кажу наперед, як вибудуєш непридатну будівлю: то згинеш“.

Сего Дедадь не сподівав ся. Зажурений вийшов з королівської палати, бо — правду сказати — таки не знав ще, чи щось доброго придумає.

„Може воно й ліпше було би — думав — поки час утікати з острова. Ануж не удасть ся мені робота і згину марно!“

Кілька днів думав Дедадь і думав, а гадки не приходили до голови. Пішов отже за місто, щоби відітхнути на свіжій воздусі і роздивитись, куди найліпше утечи. В задумі йшов просто в недалекі гори і не стямив ся, як опинивсь серед скал Іди. Кретенці ніколи сюди не заходили, бо бояли ся злих духів.

Тимчасом настав сумерк. Грізні шпилі скель стали прибирати різні статі: страшних птиць з довгими дзьобами, велитнів, що немов держали в руці грубезні булави, то знов смоків з розностертими крилами. Чим більше темніло, тим страшнійше ставало Дедалеві.

Подумав отже, що пора вертати. Завернув назад, відки прийшов, але по якімсь часі побачив, що заблудив. Метнув ся йти в другий бік, але тут заступила йому дорогу висока скеля, а далі знов пропасть. Тимчасом запала темна ніч. Йти кудинебудь було небезпечно, а ще голод і умучене знемогли его так, що напів мертвий ляг на моху і уснув.

Аж на третій день вернув Дедадь до міста, але перед брамою опустили его сили і зімлів. От так найшли его слуги, яких король вислав шукати Грека і занесли до дому. Аж по кількох днях вернула Дедалеві притомність. За той час бідний Ікар, думаючи, що батько умер, плакав лиш та нарікав на лиху судьбу, що загнала его в чужі краї, а тепер ще й батька ему відібрала. Тому дуже утішив ся, коли Дедадь устав. Але довідати ся від него не міг нічого, бо Дедадь все ще був як непритомний. Цілий день над чимсь думав, то знов неначе божевільний крутив ся по кімнаті, вертаючи раз-враз в те саме місце. Аж вкінці розяснило ся ему лице і не кажучи нічого синові, побіг до короля.

„Я найшов, королю, чого бажаєш — сказав. — Вертепи і пропасти Іди научили мене всього“.

„Виявиж мені свою гадку і зачинай роботу!“ — урадував ся король.

„Добре, королю, але перше скажи мені, яка нагорода жде мене за труд; у нас Атенців усьо йде по купецки“.

„Назначи сам заплату, а дістанеш її“ — відповів король.

„Дай мені тепер оден мішок золота, а по скінченню роботи даш другий і відошлеш мене до вітчизни“.

„Добре — згодив ся король. — Ось два мішки, а потім і корабель дістанеш“.

„Єще одно скажу тобі, королю, коли не прогніваєш ся. У нас кажуть, що кождий Кретенець говорить неправду, а прецінь і ти Кретенець. Відкиж мені певність, що не обманиш мене?“

Король усьміхнув ся.

„Золото вже маєш — сказав, — а що відтак буде, за се вже не турбуй ся. Нічого злого тобі не стане ся“.

Така відповідь була, що правда, дуже неясна, але Дедадь бачив, що сяк чи так може король з ним зробити, що хоче. Впрочім, бодай золото було єго. Розказав отже королеви свій плян.

„Ти сказав, що потвора, чи як ти єго називаєш Мінотавр, не може бути ані скована ані замкнена. Побудую єму отже таку палату, котра буде мати незапертий вхід, але кімнати і коритарі будуть в ній так попутані, що до суду-віку не найде з неї виходу. Буде в ній блудити, але вийти не зможе, так як я не був би вийшов з пропастиї Іди, наколиб був не показав мені дороги лис. А єму ніхто прецінь не покаже, куди вийти“.

„За те маєш єще два мішки золота — сказав урадований король — а по скінченню усього буде готовий для тебе корабель“.

* * *

Коли будівля — лябіринт була скінчена і впущено до неї Мінотавра, пішов Дедадь розпрощати ся з королем, бо хотів сейчас вертати домів. Золота мав досить, чогож більше єму треба? В Атенах побудує собі величаву палату, украсить її золотими статуями і заживе собі щасливо. Вже й Арета буде певно вдоволена, бо сповнить всі її бажання.

Але добре казала атенська пословиця: „Бреше, як Кретенець“. Коли Дедадь зажадав обіцяного корабля, король і чути про се не хотів.

„Як мені пускати від себе такого зручного будівничого — сказав — от, лиши ся у мене, побудуєш мені ще одну палату, декілька сьвятинь, а потім вже й пушу тебе. Така була впрочім наша умова, що аж по скінченню усього дам тобі корабель, а ти лиш одно до тепер зробив“.

Дедадь аж заплакав з досади, коли прийшов до дому і розповів Ікарови, що стало ся.

„Але не дочекає мерзенник того, щоб я єму ще будував! — відгрозював ся Дедадь. — Не хоче мене пустити по добрій волі, то втечу, а таки на своїм поставлю“.

Та не так легко було втечи. Король поставив здовж берега стожів, а ті й малої лодки не пускали, не роздивившись, хто їде.

„Тут нам прийде ся мабуть і умерти — бідькав Дедадь — одним воздухом моглиб ми хиба утечи, але як?“

„О, колиб ми могли літати, як птиці! — відозвав ся Ікар. — Нехай би собі король стеріг берега!“

„Над сим треба буде подумати — сказав Дедадь. — Може воно й буде можливе. Покорили люди землю і море, чому не моглиб покрити і воздуха“.

В ночі, коли вже Ікар спав, пішов Дедадь в ліс. Там закопав був золото і крила. І одно і друге було на своїм місци. Золото лишив Дедадь в землі, а взяв лиш крила. На вільнім місци стрібував літати, нагадуючи собі, як то робив Тальос. Проба удала ся і над раном вернув Дедадь урадований до дому.

„Бачиш, що я через ніч зробив! — сказав рано Ікарови. — Тепер зроблю єще такі самі для тебе і полетимо до Атен на злість королеви. Тож то будуть в Атенах дивувати ся, коли немов птиці прилетимо собі до дому!“

Зараз таки взяли ся до роботи і третого дня були готові малі крила для Ікара.

Коли ніч запала, привязав Дедадь крила собі і Ікарови, показав єму як рухати руками і пустили ся в далеку дорогу.

„Будь обережний, сину! — наказував Дедадь — не лети ані за низько ані за високо, лиш тримай ся середної дороги. Коли підлетиш за високо, стопить тепло сонця віск і крила розлетять ся; а за низько знов не спускай ся, бо моглаб вода замочити пера і зробити їх тяжкими. Лети отже в слід за мною і тям, що тобі тепер кажу“.

Ікар був дуже урадований, що летить. Спершу бояв ся трохи, особливо коли покинули вже Крету і побачили під собою безмежне море. Але поволи минув страх, а з ним забув Ікар про перестороги батька і зачав летіти своєю дорогою. Дедадь зразу озирав ся за сином, але, коли видів, що летить за ним, перестав ним журити ся і дивив ся вже лиш перед себе, щоби не змилити напрям.

Тимчасом Ікар забажав підлетіти трохи висше в гору. Літати вже умів добре, то й чого бояти ся? А там у горі так гарно мусить бути! Легко як жайворонок порхнув в гору — та тут ждало єго лихо. Сильний вітер, який там віяв, вхопив єго зі собою і поніс ще висше, ще ближше сонця. За пізно пожалував Ікар, що не послухав батька.

Лучі сонця стали вже топити віск і Ікар чув, що починає швидко опадати в долину. А там лиш вода і вода. Смертельний страх обгорнув хлопця. „Тату, допоможи мені! — крикнув, стрепенув голими вже руками і за хвилю впав у воду.

Дедадь почув крик сина, але коли оглянув ся, не було вже его у воздуху, лиш на долинї по водї пливали розкинені пера. Догадав ся бідний батько, що стало ся зі сином. Спустив ся отже на поблизький остров, чекаючи, чи не викине вода трупа на беріг. Був се дикий шмат землі серед моря, замешкалий лиш дикими гусьми і орлами. Кілька днів ходив Дедадь по березї, аж філі наднесли тіло Ікара. Дедадь похоронив его на березї, усипав високу могилу і на памятку назвав остров Ікариєю, а море Ікарийским морем. Відтак взяв свої крила і кинув їх в море.

„Пливи, дурна гуско, по водї! — сказав — скоро не умієш літати.“

Морські філі схопили їх на свій хребет і понесли далеко від берега. Дедадь гонив їх довго очима.

„Отсе утікає від мене моє щастє і мої рожеві надії — думав. — Злочин дав їм початок, а із злого початку не вийде ніколи нічого доброго.“

І нагадав собі невинно убитого Тальоса.

* * *

Невдовзі потім причалив до острова атенський корабель, щоб набрати води і забрав Дедаля. До Атен причалили в ночі. Швидко, немов гнаний марами, ішов Дедадь знаними собі уличками, так як колись в ночі утікав перед карою. Не тягнуло его, що правда, до вітчизни. Хотїв лиш ще раз побачити свою убогу хатинку, де колись жив бідний, але без злочину на душі, розпрощати ся з жінкою і піти в світ за очі, як найдалше від Атен.

Арета приняла его незвичайно втішно, бо думала, що привіз великі скарби. Навіть не заримітила, що Дедадь вернув сам. Аж згодом, коли Дедадь сидїв сумний, не озиваючись, спитала за сина.

„Ікар щасливий — відповів Дедадь. — Цілий остров належить до него. Щасливо собі там царствує і ніхто его не прожене, бо мати-землиця добре стереже своїх дітей.“

„А шож ти заробив за такі довгі роки? Де ті скарби, що мав їх привезти?“ — питала далі Арета.

„І скарби безпечні. Закопав я їх на Креті. Коли хочеш, поїдь по них і возьми собі, а стане тобі на ціле житє.“

Заки ще день настав, попрощався Дедадь з жінкою і пішов в сьвіт, шукати спокою і щастя. На березі сів на перший корабель, який відпливав в дорогу і заїхав на острів Сицилію. Там панував тогди король Кокальос. Слава Дедаля зайшла і до него і тому дуже радо прийняв різьбаря. Дедадь лишився отже на острові і довершив много будівель, які славу его зробили ще голоснішою і придбали ему чимале майно.

Ще довго по его смерті показували Сицилійці озеро, яке він викопав серед острова і получив его річкою з морем. Довго також стояла на скалах твердиня, побудована ним в таких недоступних місцях, що вистарчало кількох жовнірів до оборони. Крім того розширив Дедадь сьвятиню Афродити*) на горі Ерике і зложив богині в офірі штучну комірку з медом, що виглядала як правдива, зроблена пчолами.

Але по якімсь часі довідався Мінос, що Дедадь є на Сицилії. Зібрав отже кораблі і військо і поплив до Агрігенту, столиці Кокаля; хотів силоміць забрати Дедаля. Кокаль видів, що ледви чи оборонить ся перед наїздником; післав отже послів до Міноса, що годить ся на видачу Дедаля і запросив его до себе в гостину. Мінос, не прочуваючи підступу, повірив королеви і пішов до его палати. Кокаль прийняв его дуже величаво і завів перше до купелі, щоби гість покріпився по далекій дорозі. Коли вже Мінос сидів в воді, казав Кокаль зачинити кімнату і так довго припікав огнем желізну підлогу, аж Мінос задусився. Кретенцям сказано, що король помер нагло в купелі. Жовнірі поховали Міноса коло Агрігенту, а над гробом его побудували сьвятиню.

Дедадь жив на Сицилії вже до смерті. Хотяй не бракувало ему ані поважання у людей ані майна, не був ніколи щасливий. Поповнений злочин і смерть сина стояли ему все на думці і сумною зробили его старість.

*) гречка богиня краси.

Мавзольос і Артемізія.

Карийці були одним з численних племен варварських в Малій Азії над Егейським морем. В безнастанних борбах з сусідами, такимиж як і самі варварами, заправили ся Карийці в воєннім ремеслі і поволи розширили границі свого краю так, що мало хто важив ся їх займати. Бож і хоробрий був се нарід. Не лиш чоловіки, а й жінки уміли в потребі боронити краю і широко лунала в старині слава Артемізії, що яко королева брала участь в борбі Перзів з Греками під Саляміною (в. р. 480. пер. Хр.) і боролася не менше хоробро, як її піддані. Такі були і інші жінки карийські і не одна з них знала ліпше їздити на кони, чим прясти і ткати.

В часі, про який розказує наша повість*), володів Карийцями хоробрий король Гекатомнос. Твердою рукою держав він керму свого народа, а частими виправами в сумежні краї збогатив підданих і забезпечив їм супокій з боку сусідів.

І щасливий міг бути Гекатомнос і доживати в супокою останки життя, як би не журба, що стане ся з королівством по его смерті, чи зможе его син-наслідник оборонити спадщину перед лихими сусідами.

Син короля, Мавзольос, не був в нічім подібний до своїх хоробрих предків. В ділах воєнних не любував ся, а убити когось вважав чимсь найпоганнішим. Навіть зьвіряти не зробив ніколи ні найменшої кривди, а коли раз невільниця убила в его очах їдовиту муху, від котрої й він міг умерти, плакав гірко, що кривда стала ся невинному сотворію.

З віком не змінилась его вдача ні трохи, лиш більше потонув в собі і став більше задумчивий. Найліпшим его приятелем був астроном Евдоксос з острова Кнідос. Скільки разів приїхав він до Галікарнасу, столиці Кариї, і розгорнув перед князем старий пергамен, записаний таємничими знаками, або вечером взяв его над беріг моря і учив его пізнавати ріжні зьвізди, відживав Мавзольос і віддавав ся цілий приятелеви.

Але старий король щодень більше журился. Аж коли астроном успокоїв его, що не лиш силою можна володіти народом, але й ро-

*) IV. столітє пер. Хр.

зумом і серцем, успокоїв ся і гордив ся навіть сином, що один між напів дикими Карийцями умів відчитувати знаки на пергамені і називати золоті сьвітла на небі.

Мавзольос мав уже шіснайцятий рік, коли батько рішив ся за намовою Евдокса післати его до Атен, щоби там доповнив своє образованє і не був варваром, як его батьки.

„Не треба спиняти — говорив Евдокс — молодого королевича в его стремління до сьвітла і науки. Нехай учить ся пізнавати сьвіт і людий, а хто зна' чи, яко король не піднесе і підданих своїх до висшого уровня просьвіти.“

І старий Гекатомн згодив ся, хоть і як прикро було йому розставати ся з сином.

Плакала і сестра Мавзоля, Артемізія і довго не хотіла повірити, що прийдець ся їй жити не дні, а цілі місяці без дорогого братчика. Артемізія була вдачею вірним образом народа, з якого вийшла. Найлюбійшим єї занятєм була їзда на кони і лови і тогди здавалось їй жите найкрасшим, коли з луком в руці гнала конем за утікаючою зьвіриною, а вітер шумів їй в ухах і аж дух захоплював.

Брата любила цілим своїм палким серцем. А хоча не дуже було їй до вподоби, що Мавзольос не хотів разом з нею уганяти по полях і убивати зьвірят, то все-ж здавало ся їй, що без него не могла б ніколи жити.

Тому то й тяжко було їй на душі і біль стискав їй серце, коли послідного дня пішла з братом на горбок, над берегом, де любили в тіни оливних дерев пересиджувати цілими годинами і вдивлятись в безмежний простір моря. Сонце лиш що зійшло було над землею і сипало свої теплі проміння на землю і води. В оливнім ліску аж лунало від сьпіву і щебету пташат, ціла природа веселила ся. Лиш серце Артемізії залягла тяжка хмара смутку, бо ось на довгий час мусить розпрощати ся зі своїм любим братчиком, а може й втратити его любов, бо хто знає, чи верне він таким, яким виїздить.

„Але ти вернеш, дорогий братчику, до мене? — говорила — правда, що вернеш? Обіцяй мені, зараз, що вернеш, бо інакше не пушу тебе. І ще обіцяй мені, що ніколи за мене не забудеш, що все будеш мене любити і за мене тямити.“

І з сльозами повисла на шиї брата, немов би хотіла не пустити его або разом з ним поїхати до далеких Атен, котрі ненавиділа з цілої душі за те, що брата від неї забирають.

Та тут же обізвав ся ще оден приятель Мавзоля: лев Дарий, якого Мавзоль освоїв так, що ходив все за ним, як пес. Видячи, що Артемізія обняла за шию его пана, став грізно бурмотіти, начеб

бояв ся, що Артемізія хоче щось лихого єму заподіяти. Але Мавзоль ударив єго по голові і звів упокоїв ся.

„Нерозумне звівря! — сказав Мавзоль — не знаєш, як люди себе люблять. Але ходім, маленька, вже до дому, бо батько чекає. Сонце вже високо зняло ся в гору і час мені їхати. Ще лиш година, а відтак прийде Евдокс і забере мене на човен і поїдемо далеко все на захід. Ось диви ся за моєю рукою: далеко на обрію видко гори острова Патмос, а коли їхати все далше в тім самім напрямі, доїздить ся до Атен, до божественних Атен.“

І очі Мавзоля заясніли щастем і радістю. Мавзоль дуже тішив ся, що поїде до Атен, де пізнає найбільших мудрців сьвіта і довідає ся неодної річи, про котру і Евдокс не знає.

Радість сю добре виділа Артемізія і ще більше засумувала ся. „Ти тішиш ся, Мавзолі, що їдеш? — запитала. — Скажи мені правду, чому твої очі так ясніють радістю, скільки разів згадаєш за виїзд?“

„Не тому тішу ся, сестричко — відповів Мавзоль — що їду, бо й мені прикро покидати Галікарнас і тебе і батенька дорогого. Але як лиш погадаю собі, що там говорити буду з наймудрійшими людьми, то серце немов вискакує мені з грудий. Уважай лиш, сестричко, кілька то річий є на сьвітї, про котрі я хотїв би знати, а тут не можу про них довідати ся? Ось сонечко ясне, чому воно мандрує по високім небі, а на ніч кудись ховає ся, немов би не хотіло затемнювати своїм сьвітлом тих тисячів золотих зьвіздочок, що на небі в ночі сяють? Або чому місяць усе змінєє свою величину, раз великий як кружок, то знов маленький як серп? Про се усьо знають в Атенах. Там навчають мене також розуміти Есхіля і Платона і інших великих людей, про яких мені розказував Евдокс.“

„То ти забудеш вже мене, Мавзолі — заплакала Артемізія. Той Платон забере тебе до себе і не віддасть мені вже назад, а коли й прийдеш до Галікарнасу, то певно з тим якимсь Есхілем і місто зімною їхати по полях і лісах, будеш з ним проходжувати ся, а за мене й забудеш.“

Мавзоль засьміяв ся:

„Не бій ся, Артемізіє! Есхіль не забере мене, бо се вже лиш книжка, а він сам давно помер. Книжка тобі не зробить кривди. І я за тебе не забуду. Бо чиж можна вечером забути за се, що слідуочий день принесе нам сьвітло і сонце? А таким сьвітлом ти є для мене: як же мені за тебе забути?“

І встали діти і пішли до міста, а за ними і Дарий. Король і Евдокс чекали вже на Мавзоля. Ще хвилина, ще послідні слова

пращання і Мавзоль сів на човен. Побачив і Дарий, що пан якось не бере его так, як передше зі собою і зрозумів, що єму треба попрощатися з Мавзолем. І заревів вірний звір з жалю, немов би плакав і притулився могутною головою до колін Артемізії.

„Будь для него доброю — сказав ще Мавзоль. — Він такий нещасливий. Матір убив єму наш батько, коли він був ще маленьким, а от тепер жити мусить далеко від пустині і від своїх товаришів, від усього, що лев любить. Будь для него такою доброю, як я був!“

Розпрощались востаннє і човен помчав по філях, полишаючи за собою сум і тугу.

Перші дні по від'їзді Мавзоля перебула Артемізія, як та цвітка без сонця. Годинами пересиджувала на березі моря, вдивляючись в той бік, куди від'їхав човен з Мавзолем і не бачила навіть, що разом з нею сумував і Дарий за своїм паном.

Артемізія і Дарий були передше собі ворогами. Артемізія не любила его тому, що вважала его своїм суперником, а Дарий знов нераз готовився до скоку, коли бачив, як Артемізія обіймала і цілувала брата. Чогось лихого одно другому ніколи не вчинило, але старалися обоє бути як найдалше від себе.

По від'їзді Мавзоля змінилося їх взаємне поведіння. Смуток і туга немов приглушили в них всякі ворожі почуття і казали їм бути все з собою. І так Дарий не покидав малої її на хвилину, її на крок її не відступав: коли сиділа на березі, клався в її ноги і втулював кудлатий лоб в її одіне; колиж по якимсь часі Артемізія успокоїлась і знов перший раз поїхала на своїм конику на лови, Дарий почавував і собі за нею, оббігаючи мов пес коня.

По трьох роках вернув Мавзоль з Атен, ще спокійніший і поважніший, як передше. Атени не відповіли єму на всі питання, які палили его душу. Слухав він і Платона і Аристотеля,*) але і вони багато чого не знали. Розчарований в своїх надіях вернув Мавзоль до краю і знов, як колись, сиділи обоє з сестрою на горбку над морем.

„Розповіж мені про Атени — питала Артемізія — про Платона і інших. Знаєш вже усьо про сонце та зьвізди?“

„Ні, не знаю — відповів Мавзоль — і я не знаю і Платон не знає. Аж по смерті, сказали, буду усьо знати, а тут на землі ні.“

„Яж то й казала нашому батенькови, щоб післав тебе радше до якоїсь військової школи, от хоть би до Лякедемону, де вчать молодців

*) Платон і Аристотель — грецькі філософи.

кидати списом і стріляти з луку. Як би то було гарно, колиб ти тепер по повороті поїхав зі мною на лови, на дики або олені, але не лиш поїхав, але й разом зі мною убивав звірів. Або як би ми напали з хоробрими нашими Карийцями на Лелегів і забрали їм череди. Ти не знаєш, кілька ми з Дарієм мали праці з тими Лелегами. От раз в ночі приходить вість: Лелеги напали на край, нищать усьо і забирають майно. Не минуло й хвилини, а ми вже гнали на ворога: я на кони з мечем в руці, коло мене Дарий, а далі батенько з Карийцями. Як буря впали ми на наїздників і вмиль не було з них і сліду. От веселе жите! А ти, Мавзолю, боров би ся з ворогом, колиб було треба?

„Тиж знаєш — відповів Мавзоль — мою вдачу. Знаєш, що не люблю нікого убивати. Але коли стану королем, буду мусів бороти ся за край мій. Тому то рішив ся я, вже тепер справити собі зброю, щоб привикнути до неї і научити ся нею орудувати.“

Від того дня став Мавзоль воїном, а Гекатомн поставив его на чолі відділу найліпших жовнірів, щоби з ними боронив границь краю перед нападами сусідів. Мавзоль показав ся добрим полководцем: і жовнірі радо его слухали і сусіди, знаючи его лагідну вдачу, воліли з ним мирити ся. Впрочім всі бояли ся не так его, як радше Дарія і Артемізії, що не відступали ніколи від Мавзоля, обоє готові кинути ся на кожного, хто би поважив ся ему грозити. Таким чином жили усі вдоволені, а й Мавзоль не нарікав на нові обовязки.

Оттак минуло кілька літ. Старий Гекатомн зістарів ся і що раз частійше згадував Мавзолеви, що час би ему одружити ся, бо престол на него чекає, а без королевої годіж ему царствувати.

Після карийського звичаю жінкою Мавзоля повинна була стати Артемізія, яка й не сумнівала ся ніколи, що так стане ся. Аж раз приїхали якось на двір Гекатомна грецкі купці. Розказували се і те, розпитували і серед розмови довідали ся, що молодий наслідник престола возьме за жінку свою сестру. Таке у Греків не водило ся нігде і купці сказали се Артемізії. Артемізія дуже тим занепокоїла ся. Ануж брат в Греції переймив ся грецькими звичаями і не схоче єї за жінку, а возьме собі иншу! Сего Артемизия не моглаб пережити, щоб хто инший, а не она мав право опікувати ся Мавзолем.

Свою журбу розказала Мавзолеви. Але він успокоїв єї:

„Не бій ся, Артемізіє, того, щоб я не тебе взяв за свою подругу. Неодного я научив ся від Греків і неодно від них переняв, але Карийцем не перестав я бути. Лиш ти будеш моєю королевою, бо лиш ти одна сего достойна. Але чи будеш могла мною гордити ся, не знаю, бо не стане мені часу довершити таких діл, які славу приносять.“

„А чомуж то так?“ — спитала налякана Артемізія.

Мавзоль не хотів спершу відповісти, аж на горячі просьби сестри, щоби не затроював їй життя непевністю і страхом, зважився розказати, відки знає, що судилось йому недовге житє.

„Раз в Атенах був я на пирі у одного приятеля. Підчас забави, коли вже всі, розігрті добрим вином, співали пісні і веселились, зявився відкись сліпий вішун і грізним голосом закликав: „Засліплені молодики! ви пете і гуляєте, бо не знаєте, що неоден з вас подружить ся незадовго із смертю. А колиж ви гадаєте надолжити той час, що єго тепер марнуєте? По смерті?“ І приступив до кожного і казав єму на ухо, як довго ще єму жити. Приступив і до мене і сказав — беручи мене за руку: „Ти король; чую се по твоїй руці. Але довше будеш ти королем між мертвими, чим тут на землі. Твоє ім'я жити буде по всі часи, але тіло твоє вскорі згине. Не чини зроблять твоє ім'я безсмертним, а любов. Завдяки любови будуть знати твоє ім'я всі народи, більше про тебе знати не будуть.“ Оттак сказав вішун, а серце моє чує, що правду сказав. Як же мені довершити славних чинів, коли я не можу проливати крові, а без проливу крові нема слави. За інші вчинки сьвіт не хоче тямити. Впрочім мені нема тут на землі що робити. Ціле моє єство стремить там в гору, де довідаю ся усього, про що мені тут ніхто не уміє сказати: про сонце і зьвізди і інші сьвітила, що сяють високо на небі.“

І вдивився в далекий простір, немов би вже тепер хотів проникнути єго тайни.

„Не говори мені про се більше — просила Артемізія. — Сі слова падають мов стріли в моє серце. Чомуж ти не мав би стати таким славним, як і інші великі мужі? Чому твоє ім'я не мали би люди вимовляти з такою самою пошаною, як ім'я Перикля або Кира*)? Що може знати про будучність якийсь там жебрак атенський?“

Але сі слова не заспокоїли і самої Артемізії. Ворожба вішуна стояла від того дня все перед її очима і не давала їй спокою ні в день ні в ночі.

Недовго по тім умер старий Гекатомн і королем став Мавзоль, а побіч него засіла на престолі королева і подруга Артемізія. На честь нового пана уряджено по цілім краю сьвятотчні забави, а в самій столиці мали відбутися великі ігрища. До богато прикрашеного Галікарнасу стали отже зїздити ся що найзнатніші Карийці, а далі й сусідні князі. На колесниці, запряжений в чотири коні, приїхав дикий князь Кабалів, з котрим нераз мав до діла покійний король, приїхали

*) Перикль, грецький полководець — Кир, перський король в старині.

і далекі князі фригійські і понтийські. Усі були багато одіті, а з возів і з упряжи коний так і капало золотом. Молодий король приймав усіх гостинно і тішив ся, що хоть короткий час може в дружбі і в мирі жити зі своїми сусідами.

Коли вже всі гості були зібрані і пошановані, як звичай казав, заповів король на слідуючий день перегони на возах, в яких і сам мав взяти участь. До сего намовила его Артемізія, бо задушевним її бажанєм було, щоби Мавзоль хоть раз в житю відзначив ся чимсь і міг яко побідник одержати нагороду.

Але знала Артемізія, що се природним способом єму не удасть ся, бо ніколи в лицарських ділах не вправляв ся. Тому мали єму помочи чари. Стара кольхійска служниця знала ся добре на всяких чудових ліках, бо усі жінки в Кольхиді були чарівницями. За її отже порадою і помочию зладила Артемізія з цвітів далекого Кавказу чудотворний плин, в якім мачала іглу і вишивала на одіжки Мавзоля рожі. Одіж була біла, а рожі червоні, перетикані золотом. Так само прикрасила королева упряж білих коний, в які запряжено королівську колесницю. Колеса були також убрані рожами, щоб Мавзоль прибраний цвітами по цвітах ступав.

На просторій площі устали ся при меті що найзнатнійші молодці, готові до перегонів. Коні і вози багато прибрані, князі в дорогих одежах аж очі брали до себе, а між ними найкрасший Мавзоль. Трубачі дали знак і вози пустились наперегони. На підвищеню стояла королева і з завмираючим серцем слідила очима за возом Мавзоля, благаючи богів, щоб єму дали побіду над іншими. Спершу був король на переді, але недалеко вже мети перегнав его дикий князь кабалійський. Малі его коні менше мучились бігом, як інші, бо й колесниця була невеличка. Артемізія не надіялась такого лиха; з горла її видер ся страшний крик, який видають лиш карийські жінки, коли в борбі хотять налякати ворога. Всі присутні остовпіли з переляку, думаючи, що якесь нещастє лучило ся, а й коні, непривиклі до такого крику, сполошили ся і місто до мети скочили в бік. Колесниця кабалійського князя розторошила ся о дерево, а він сам лиш чудом спас ся. Се помогло Мавзолеви до побіди. Ще Артемізія не стямила ся з переляку, коли залунали оплески на честь короля-побідника, що перший приїхав до мети. Тремтячими руками вложила Артемізія на голову короля лавровий вінець, а серед радости не помітив навіть ніхто голосного проклону, який вирвав ся кабалійському князеві. Проклін сей і ворожий погляд не ворожили добра побідникові.

Королева була щаслива, як ще ніколи. І Мавзоль тішився не так перемогою, як тим, що сповнилося бажання Артемізії.

Від того часу минули два роки. В згоді і любові володів молодий король краєм і навіть поширив його границі. Але не війнами забезпечував Мавзоль спокій своїм підданим. Війна була йому противна. З сусідами жив він в дружбі і тим способом старався удержати батьківщину.

Артемізії не дуже се подобалося. Як всі східні жінки, так і вона хотіла мати свого мужа-герою, про якого лицарські подвиги співалиб співці пісні, котрого слава луналаб далеко в світі. А тут Мавзоль не брався до нічого, що моглоб його ім'я зробити безсмертним. Навіть в ігрищах не брав більше участі, а про війни й не говорив.

Аж одної днини прийшла вість, якої Артемізія з давна вичікувала: Кабалійці напали на край, знищили рілі і села і облягли місто Цибіру. Війна була неминуха, бо Карійці голосно відгрозувалися, що мусять помститися за кривду, навіть против волі короля.

Артемізія виділа, що й Мавзоль пристане на війну і звичаєм батьків сам поведе військо на ворога. З радістю звістила королеви страшну вість.

„Аж тепер хіба зважишся воювати, як інші королі — сказала. Покинь свою вдачу і будь справдішним королем. Збери наших хоробрих воїнів, удар на ворога і кровію його заплати підданим за кривди, які їм заподіяв.“

Та по Мавзоли не було видно одушевлення і охоти до борби. Очи його зайшли сльозами і біль переповнив душу, коли почув, як тяжко скривджено його підданих. Видів і сам, що війна є неминуха, але зараз же стало йому ще болючіше, коли побачив очима душі ті потоки крові, які мав проляти.

Артемізія помітила се і стала благати:

„Дорогий Мавзолу, не відтягайся від війни! Я буду за тебе боротися, я за тебе здобуду міста і покорю ворогів; ти лиш поведи військо. Собі я не бажаю слави. Твоє лиш ім'я нехай згадують співці між найбільшими героями, а про мене нехай світ лиш тільки знає, що я тебе любила.“

„Даремні твої слова, Артемізіє — відповів король. — Судьби не спиниш! Таж знаєш, що сказав мені віщун. Про мене лиш се буде знати потомність, що я жив і умер, більш нічого“.

„Не вірю в віщунів — закликала королева. — Вірю лиш в себе і в тебе і в поміч богів. Боги не відкажуть нам своєї ласки, перемогемо“.

ворогів, добудемо їх край, а на границі повбиваємо стовпи з написами: „До сего місця дійшов побідним походом могутний король Мавзолю.“ Як то гарно буде і славно! Мавзолю, послухай мене!“

Король з боєм серця дав уговорити ся. В кілька годин пізніше було військо готове до походу. На чолі поступали король і королева, а поперед них біг весело Дарий.

Спершу йшла дорога гаями і полями, але перед Цибірою зачала ся гіриста околиця. Якийсь час поступало військо без перешкоди. Нечайно роздався крик і зза горбка випав сам князь Кабалів з наїзниками. Заскочені несподівано Карийці ледви мали час поправити зброю, як вороги вже стали їх рубати мечами. Сам князь кинув ся на Мавзоля і, заки Артемізія могла заслонити мужа своїм щитом, вбив копе в его грудь. Мавзолю полишив ся вірний своїм норовам аж до смерті: навіть в тій борбі, коли йшло о его жите, не зранив ніякого чоловіка.

„Борони ся, Мавзоле!“ — крикнула Артемізія. Але було вже за пізно. Невисказаний біль прсбив серце Артемізії, а жадова пімсти була така велика, що не зважаючи на перемагаюче число ворогів, кинула ся, як скажений звір, на убійника мужа і одним ударом була би поклала его трупом.

Та тут же зачав пімсту і Дарий. Коли побачив пана свого на землі, рикнув страшним голосом і грянув на ворогів. Як пси розбігли ся вмиль Кабалійці, полишаючи за собою много трупів, а за ними пігнали ся Карийці. Над трупом Мавзоля лишив ся лиш Дарий і скаменіла з болю Артемізія. Страшно було дивити ся в тій хвилі на вірного льва. З головою, піднесеною високо в гору, стояв над мертвим тілом Мавзоля, видаючи з себе важкі стони. Очи в него набігли кровю, а отворена пащека з могутними клеваками так і грозила смертю кождому, хто би важив ся приступити до него. Навіть Артемізія не могла наблизити ся до трупа свого мужа, бо, скоро лиш рушила ся йти до него, заревів Дарий і присів до страшного скоку.

Видячи, що нічого не вдіє з розяреним звіром, вернула Артемізія з Карийцями до Галікарнасу. На сторожі тіла Мавзоля лишив ся вірний Дарий і відділ Карийців, що мали стояти подалік і глядіти, щоб вороги не вернули.

Коли по кількох днях прийшла королева до себе з болю і печалі, післала зараз слуг до Цибіри, щоби привезли тіло пана. Дарія не бояла ся, бо думала, що звір зголоднілий мусів певно покинути трупа і вернув на пустиню. Але вірність Дарія і привязане до Мавзоля були сильніші, чим голод. Від коли король погиб, не приймав лев

ворогів, добудемо їх край, а на границі повбиваємо стовпи з написами: „До сего місця дійшов побідним походом могутний король Мавзоль.“ Як то гарно буде і славно! Мавзолю, послухай мене!“

Король з болем серця дав уговорити ся. В кілька годин пізніше було військо готове до походу. На чолі поступали король і королева, а поперед них біг весело Дарий.

Спершу йшла дорога гаями і полями, але перед Цибірою зачала ся гіриста околиця. Якийсь час поступало військо без перешкоди. Нечайно роздав ся крик і зза горбка випав сам князь Кабалів з наїзdnиками. Заскочені несподівано Карийці ледви мали час поправити зброю, як вороги вже стали їх рубати мечами. Сам князь кинув ся на Мавзоля і, заки Артемізія могла заслонити мужа своїм щитом, вбив копе в его грудь. Мавзоль полишив ся вірний своїм норовам аж до смерті: навіть в тій борбі, коли йшло о его жите, не зранив ніякого чоловіка.

„Борони ся, Мавзоле!“ — крикнула Артемізія. Але було вже за пізно. Невисказаний біль прсбив серце Артемізії, а жадоба пімсти була така велика, що не зважаючи на перемагаюче число ворогів, кинула ся, як скажений зьвір, на убійника мужа і одним ударом була би поклала его трупом.

Та тут же зачав пімсту і Дарий. Коли побачив пана свого на землі, рикнув страшним голосом і грянув на ворогів. Як пси розбігли ся вмиць Кабалійці, полишаючи за собою много трупів, а за ними пігнали ся Карийці. Над трупом Мавзоля лишив ся лиш Дарий і скаменіла з болю Артемізія. Страшно було дивити ся в тій хвилі на вірного льва. З головою, піднесеною високо в гору, стояв над мертвим тілом Мавзоля, видаючи з себе важкі стони. Очи в него набігли кровю, а отворена пащека з могутними клеваками так і грозила смертю кождому, хто би важив ся приступити до него. Навіть Артемізія не могла наблизити ся до трупа свого мужа, бо, скоро лиш рушила ся йти до него, заревів Дарий і присів до страшного скоку.

Видячи, що нічого не вдіє з розяреним зьвіром, вернула Артемізія з Карийцями до Галікарнасу. На сторожі тіла Мавзоля лишив ся вірний Дарий і відділ Карийців, що мали стояти подалік і глядіти, щоб вороги не вернули.

Коли по кількох днях прийшла королева до себе з болю і печалі, післала зараз слуг до Цибіри, щоби привезли тіло пана. Дарія не бояла ся, бо думала, що зьвір зголоднілий мусів певно покинути трупа і вернув на пустиню. Але вірність Дарія і привязанє до Мавзоля були сильніші, чим голод. Від коли король погиб, не приймав лев

поживи, лиш поклав ся на тіло пана і так і загиб. Коли слуги прийшли на місце борби, застали вже лиш два трупи.

Ворожба атенського віщуна сповнила ся: Мавзоль не встиг довершити й одного чину, який би вславив его ім'я, коли копе ворога відібрало єму житє. Не стало Мавзоля, а з ним розвіялись і всі надії, які вимріяла Артемізія.

Але сильна душа королевої не піддала ся ще й тепер судьбі. „Коли він сам не міг добути собі безсмертної слави — думала — то я зроблю его ім'я славним.“ І рішила ся вибудувати єму таку гробницю, якаб по вічні часи нагадувала людям ім'я Мавзоля.

Славних будівничих і різьбарів було в тім часі багато в Греції. Деякі з них, як Скопас і Питіос, були навіть в приязні з Мавзоєм, еще з часів его побуту в Атонах. Артемізія скликала їх всіх до Галікарнасу і виложила їм свою волю.

„Вибудуєте королеви — сказала — такий гріб, якого ніякий смертний чоловік до тепер не мав, ані мати не буде. Нехай се буде святиня, а в ній нехай сидить на престолі король, високо як Зевес, бо мені є Мавзоль тим, чим Зевес Грекам, або й більше; Греки мають крім Зевеса ще й інших богів, а я лиш его одного мала. Під ногами его нехай буде зелений камінь, немов мурава, бо Мавзоль любив прохажувати ся по зелених полях; над его головою знов нехай буде небо з зьвіздами, бо він любив завсїгди вдивляти ся в небо. Довкола него зробіть немов ліс з кольон*) високих, бо і ліс любив він. Але не кладіть дорійських кольон, бо они низькі і тяжкі, лиш поставте стрункі йонські, щоб просторо було мому королеви. А коли вже святиня буде готова, зобразіть на стінах его житє, а оден з вас нехай вирізьбить колесницю, запряжену білими кіньми і его такого, яким виглядав в перегонах, коли побідив суперників. І нехай стоїть ся колесниця з королем високо на даху, бо Мавзолева душа ціле житє стреміла в гору, до зьвізд. А довкола гробу поставте статуї богів, щоб его стерегли — і тих, що его любили. По однім боці поставте вірного Дарія, який житє віддав для него, а по другім мене, бо і я его любила. Лиш боги, Дарий і я нехай стережуть мого пана. Прикрас не жалуйте: з глибини моря добудьте перли, а з Індії і Офіру**) спровадьте слоневу кість і золото. Скарбів є у мене доволі; беріть хоть усі, лиш поставте такий гріб, якого я бажаю“.

*) Кольона — стовп різьблений.

**) країна в Арабії.

По кількох днях прийшов перший Скопас, щоби сказати королеві, якої заплати жадає за свою працю. Коли став перед лицем королевої, сказав:

„За працю мою не можу взяти ніякої нагороди, бо покійний король вже мені наперед заплатив. Богато літ тому назад працював я над різьбами, які мали представляти нещасливу Ніобу**) з її поубитими дітьми. Статуя матери і семи дочок була вже готова, лиш сімох синів не міг я вирізьбити, бо не мав я доброго взірця. Аж оден приятель порадив мені, поїхати до Кариї і вишукати собі гарного хлопця на взорець, бо карийські хлопці суть дуже хороші. Король, твій покійний батько, прийняв мене дуже гостинно і дозволив перебувати в Кариї, доки захочу. І ось від першої хвилі впав мені в око молодий тогди Мавзоль: я старався як найчастіше йому придивлятися, щоби вбити собі добре в пам'ять черти і вираз його лица. Відтак повернув я на Парос, до моєї вітчизни і під сьвіжим вражінем удалося мені вирізьбити статуї сімох синів Ніоби, які похвалив навіть великий Праксітель. Тепер видиш, королево, що ніяк мені брати заплату за працю коло гробу того, котрому завдячую мою славу. З вдячності і з любови лише буду працювати“.

Другий прийшов Питіос.

„Якуж нагороду маю тобі дати за працю?“ — запитала королева.

„Нагороди я не хочу, пані: працю цілу дам з любови до Мавзоля. Бо послухай лиш, кілько я завдячую йому. Я мешкав в Атенах з одинокою дочкою. Стеріг я її, як ока в голові і не пускав нікуди самої, щоб яке лихо їй не скоїлось. Але раз в ночі занедужав я тяжко, а що нікого не було дома, она сама побігла по лікаря. Та по дорозі стрінули її якісь лихі люди і нещасте булоб їй не минуло, колиб не Мавзоль, що став в її обороні і привів мені до дому, ледви живу зі страху. Як же мені тепер жадати заплати за працю для мого добродія?“

По Питію прийшов Бриаксис.

„Королево! — сказав — не о заплату прийшов я з тобою годитися, бо заплати не возьму. Коли я був ще малим хлопцем, мешкав я, як знаєш, недалеко відси під горою. Родичі мої були Лелегами і тому Карийці нас ненавиділи. Особливо я мусів много пакостий витерпіти від моїх ровесників, що докучали мені, де могли. А був у нас песик, Кастор, котрого я дуже любив, бо він був мені вірний і ніколи мені нічого злого не зробив. І от раз хлопці видерли мені його і кинули в воду, щоб утопився, а я не міг виратувати його, бо не пускали мене.

*) після переказу грецького нещаслива мати, котрій бог Аполльо убив стрілами 14 дітей. З болю Ніоба скаменіла.

Аж боги післали мені на поміч Мавзоля, що як раз проходжував ся туди з Дариєм. Малий князь виратував мені песика з води і ще загрозив псотникам карою, коли будуть мене займати. Вже тогди присяг я собі відплатити ся князеві такою самою любовю і от тепер сповнити можу мій обіт. Прийми отже, королево, мою працю ласкавим серцем і не жадай від мене, щоб я брав заплату.“

Утішила ся Артемізія тими доказами любови, але й тяжко задумала ся, коли лишила ся сама.

„Як же я покажу єму свою любов? — думала. — Скоро приятелі стільки для него роблять, то щб лишає ся мені, его сестрі і подрузі? А прецінь я хотіла би показати, що ніхто его більше не любив від мене. Боги безсмертні, допоможіть мені, піддайте мені гадку, покажіть спосіб, як би я могла зазначити перед сьвітом, що ніхто его не любив більше від мене. Бо щож я єму можу дати? Скарбів моїх не хочять, працювати разом з ними не можу і не вмію, боротися в обороні Мавзоля вже не треба, а так само нічо з того Мавзолеви, коли поширю границі его держави. Нічим вже єму не можу помочи, бо і вмерти для него не можу. Хотяй — може таки жите єму віддати, скоро нічо иншого не можу?“

І прийшла їй на гадку казка, яку колись оповідала їм стара пістунка :

На далекім Кавказі було двох братів, що дуже а дуже любили ся. І стало ся так, що оден з них погиб. Тогди другий рішив ся також умерти, бо не міг без брата жити. Спалив отже тіло брата, всипав попіл в озеро і пив доти воду, аж умер.

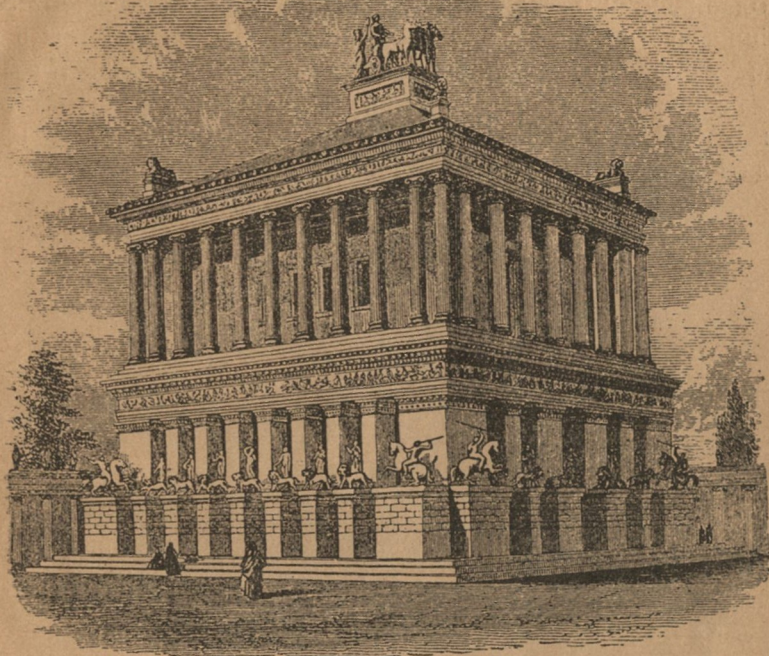
„А я не малаб умерти, скоро не жиє Мавзоль?“ — думала Артемізія.

Праця коло будови гробниці поступала швидко наперед. На горбку, зарослім деревами, побудували найперше простору, чотирокутну комору, в котрій мала спочити урна з попелом короля і де мали бути уміщені статуї Мавзоля і Артемізії. Комору обведено 36 струнками кольонами, які мов ліс окружали будову. На тій спідній часті спочивала друга вузша і низша, а місто даху поставлено стяту у горі піраміду о 24 ступенях, на котрій стояв віз з кіньми і Мавзодем. Спідну і горішню часть украсили різьбарі плоскорізьбами, які представляли жите Мавзоля і борби кентаврів¹⁾ і амазонок²⁾. Перед сьвятиною стояли статуї богів.

¹⁾ Кентаври — потвори о голові і грудех чоловіка, а з туловищем коня.

²⁾ амазонки — після грецкого переказу були се хоробрі жінки, що під проводом своєї королевої творили окрему державу і провадили війни з сусідними народами.

Коли сьвятиня була вже готова так, як собі бажала Артемізія, уставлено в середині урну з попелом короля, а на престолі его статую. До комори ввійшла королева, щоб звичаєм Карийців перебути там три дні і три ночі і оплакати помершого. Біло убрані дівчата відвели там королеву і принесли їй поживу і воду.

Гробниця Мавзоля в Галікарнасі.

„А тепер ідть! — сказала Артемізія — по трех днях можете прийти забрати мене відси“.

Тяжкі двері комори замкнули ся і Артемізія лишила ся сама.

Була вже ніч. Місяць вповні стояв над Кариею і розсіяв своє мертвецьке сьвітло, а в тім сьвітлі видніла з далека біла сьвятиня між деревами на горбку. Тихо було довкола, лиш з смертної комори чути було тихий плач королевої.

Через три дні не сьмів ніхто наблизити ся до сьвятині. Колиж четвертого дня прийшли служниці забрати паню, не застали вже єї живою. Артемізія віддала свому Мавзолеви то, що єще могла дати, жите.

Ворожба віщуна і воля Артемізії сповнили ся: Мавзо́ль став славним, але не чинами воєнними, а завдяки любови, яка імя его переказала далеким-далеким поколінням. Але імя Мавзо́ля не згадує ся між іменами живих людей; між мертвими споминають его, бо й нині ще величаві гробниці називають ся мавзо́лями.

Мавзо́лей в Галікарнасі стояв аж до XIII. століття по Христі. Не уміли однак люди пошанувати того діла любови: спершу завалила ся горішна часть; відтак зуб часу понищив і долішну, аж в р. 1522. останки розібрали мешканці під будову своїх домів. На місци, де стояла величава съвятиня, лишили ся лиш румовища. В них став копати в р. 1857. англійський археоло́г¹⁾ Нютон і найшов ще статуї Мавзо́ля і Артемізії і декілька плоскорізьб, які представляють борбу амазонок. Всі ті останки суть тепер в британському музею.

¹⁾ археоло́г — той, що розсліджує старину в її памятниках, захованих до наших часів.

